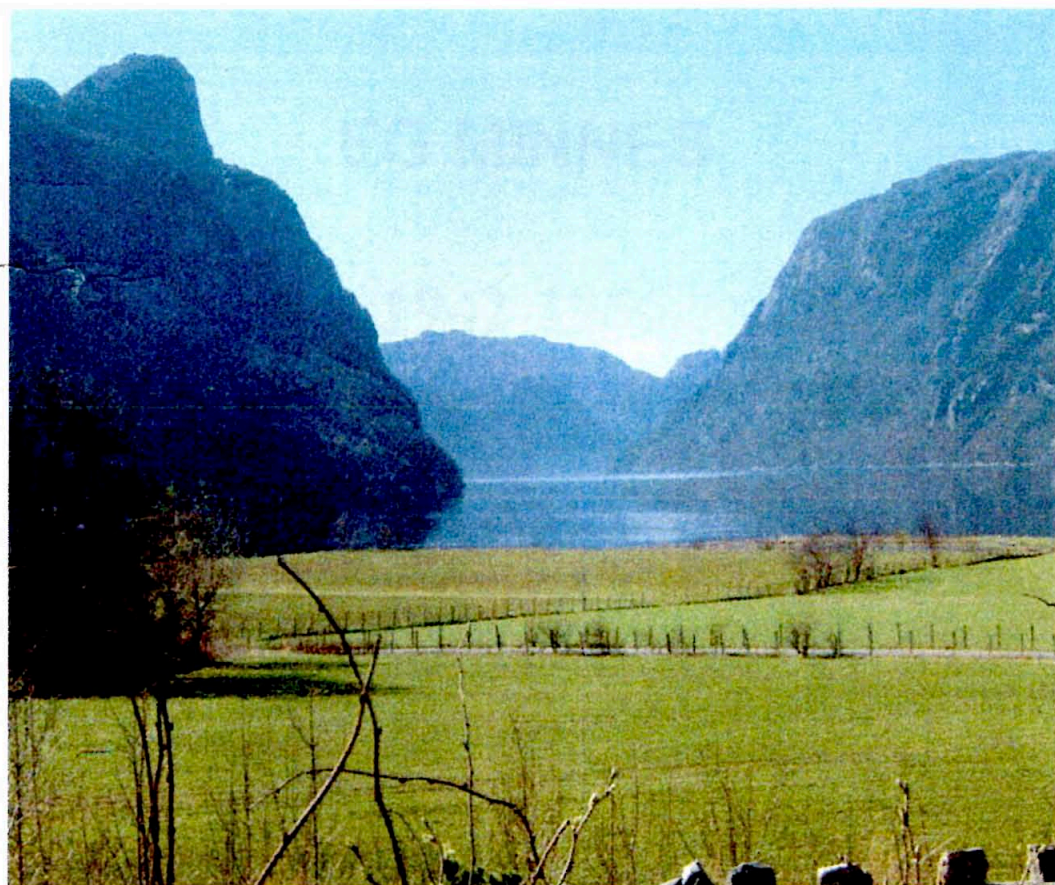
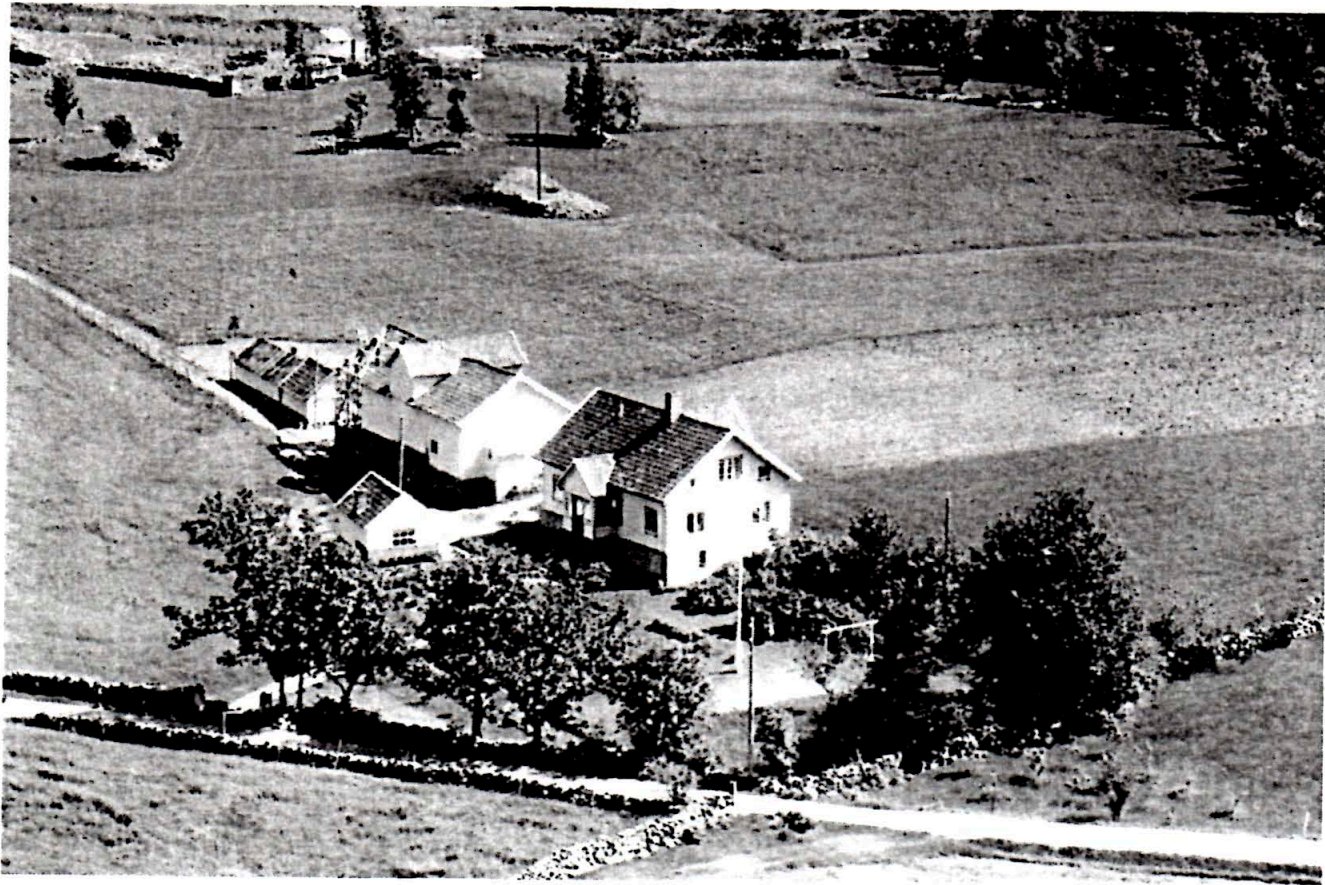

MINNER
FRA
MIN
BARNDOMS DAL
AV
HARALD KOMMEDAL

FRAFJORD

EG MINNES

1942-1956

AV

HARALD KOMMEDAL

Forord

Dette er et skrift om min hjembygd slik jeg så den i min oppvekst. Det handler om hjemmet, arbeidet på gården, samfunnet og miljøet i en liten bygd, i en brytningstid etter siste krig. Hensikten med skriftet, er å gi våre etterkommere et sted hvor de kan finne svar på en del spørsmål. Min egen erfaring er at når jeg kom dit hen at jeg ville vite noe, så var der ingen å spørre. De var gått bort.

Det har vært et stykke arbeid hvor det kun er hukommelsen, supplert med bilder, som danner grunnlag for fortellingen. Jeg tar forbehold om eventuelle faktafeil som måtte forekomme.

I utarbeidelse av heftet har jeg hatt god støtte av min venn Reidar Sørbo. Han har lest korrektur og kommet med gode råd med hensyn til formuleringer og layout.

Jeg håper at de som leser hefte vil få glede av det, og finne opplysninger om et miljø før bygda ble bundet sammen landverts med resten av regionen, hvor mye av det som hadde eksistert ble borte i den nye tid.

*Tidt eg minnes ein gamal gard
med store tre og runnar,
vollar, bakkar og berg og skard
og blomster på grøne grunnar.
Der eg hadde meg so godt eit rom:
hus og mark med både bær og blom,
alt eg nøytt som ein eigedom
med både lut og lunnar
(Ivar Aasen)*

Ålgård 15.3.2009

Harald Kommedal

Til Per.

EG MINNES

Perioden 1942-1956

Gården

På bildet under ser du min barndoms hjem og gård. Det var slik den så ut i min oppvekst, men endringer ble gjort også i den tiden. Her vil jeg forsøke å gi en beskrivelse av miljøet og hjemmet slik jeg husker det i perioden 1942 til 1956. Der er også minner fra krigens tid. Selv om de er vage, var jeg fullt oppmerksom på at det var krig uten helt å fatte hva det innebar. Vi led ingen nød selv om mye av gårdens produkter skulle leveres til forsyningsnemnda. Vi hadde nok mat, om ikke i overflod.

En ting var imidlertid helt klart. Tyskere var fienden. Jeg har selv sett dem på gården vår. Det var blendingspåbud, som ikke alltid ble så veldig overholdt. Men når varselet kom at tyskere var ventet til dalen med dampen, gikk vi i gang med å forsterke blindingen.

Det var spennende for en liten gutt. Mange fly passerte på tvers av dalen en fin høst/vinterdag. Det var fly som skulle til Rjukan. En natt dundret det på døren. Det var husundersøkelse. En norsk sabotør hadde rømt fra tyskerne inne på fjellet. Vi lå i stuen alle, og jeg ser fremdeles en tysker som ser inn til meg og smiler. Neste dag var det mange tyske soldater på gården.

Familien

Vi vokste opp i et fredelig miljø på gården hos mor og far. Vi var alene unger i den del av bygda. Jevnaldringene var nede i bygda, og vi hadde ingen kontakt med dem før vi begynte på skolen. Unntaket var om sommeren da der kom besøk utenfra. Mor, Malene, og far, Hersleb, giftet seg i 1937. Mor kom fra Hundvåg og hadde vokst opp i Galeivågen i en familie med 6 søsken hvor mor var nummer to. Hun var venninne med fars søster, Kristi, som var gift med Ole Børresen og bodde på Hundvåg. Far møtte nok mor hjemme hos Ole. Far vokste opp på gården i en søskenflokk på 9 hvor han var nummer 5 og yngste gutt.

Bestefar var gift to ganger og i det andre ekteskapet ble der fire barn. Far overtok gården i 1920 etter at han "truet" med å emigrere til USA. Han drev gården til han døde i 1957. Det skjedde under vintersildfisket om bord på M/S "Vårli". Mor drev gården videre til Per overtok i 1963. Vi vokste opp i et trygt og kristent hjem. Mor lærte oss å be, og far, når tiden tillot, leste daglig ved frokostbordet fra andaktsboka til Fredrik Wisløff, "Hvil eder litt". Mor var med i misjonsforeningen til Misjonsselskapet.

Bildene på denne side, tatt i hagen rett utenfor huset, viser familien det første fredsåret. Jeg husker at jeg prøvde å få Per til å holde flagget rett opp og ned, og ikke skjevt.

Det var en fin dag, noe vi også kan se av påkledningen. 17. mai ble vanligvis feiret i regi av skolen, og lærer var Holger Bore. Jeg kan ikke huske noe spesielt fra denne 17. Mai i 1945, men antar det var samling på bedehuset eller i skolehuset, samt kanskje et lite tog som gikk til en plass hvor man holdt leker og hadde kaffe. Disse flaggene var av tøy. De første vi fikk rett etter frigjøringen var av papir.

Harald, far, mor, Per 1946

Per og Harald 1946

Far, Per, mor, Harald, Sigrid, Marit, Henrikka

Bildet til venstre er tatt selve frigjøringsdagen 8. mai 1945. Det må ha vært en fin dag midt i vårvinna. En har sluppet alt og gått på besøk til gode venner for å feire frigjøringen. Bildet er tatt utenfor lærerboligen. Vi ser Østabø- knuten i bakgrunnen. Den er rett over gårdene i Kommedal. Gode venner var Holger og Henrikka. Holger Bore var lærer. Holger og Henrikka var også faddere til Per. Han ble døpt i stua heime. Presten var Martin Haga.

Hos fotograf

Vi var hos fotograf Espedal i byen. Han hadde tilknytning til bygda, og hadde fotoatelier i Breigaten. Dermed var det kort vei til båten. Mor hadde sydd klærne og strikket luene.

Bygda og gården

Bygda var et lite samfunn, isolert fra verden utenfor med fjorden som eneste adkomstvei. Den ble bundet sammen med resten av kommunen og Stavanger med båten som hadde anløp hver dag. Leveveien var landbruk og fiske. Det var ca. 27 gårder med gjennomsnittlig

M/S Vårli

størrelse på 30 daa dyrket mark. Gården vår var et

relativt lite bruk på ca. 25 daa dyrket mark. I tillegg til gårdsdriften drev vi med fiske. Dette foregikk enten i Molaugvannet etter laks og aure eller på sjøen. Far reiste på storsildfiske i mange år. Han hadde pause i krigen og noen år etter. I 1952 reiste han ut igjen på storsildfiske med M/S Vårli. Båten eides av bestemor og onkel Ola. Etter første turen fikk Per og jeg nye sykler.

Etter første turen fikk Per og jeg nye sykler. Bruket hadde fire kyr, hest, noen ungdyr samt ca. 30 vinterforede sauer. Høns var der også. Det ble bygget et nytt hønsehus med plass for 100 verpehøns. Sola var borte ca. halve året. Den kom tilbake 16. mars da den så vidt tippet over fjellet og ned på husa. Videre var det to trevarefabrikker og to notlag. Innbyggertallet var ca 130. Det var butikk, skolehus, ungdomshus, bedehus og folkebibliotek. Samfunnet var lite og gjennomsiktig, der alle kjente alle på godt og vondt. Samlingsplassene var på kaien når båten kom, hos handelsmannen, på ungdomshuset, biblioteket eller bedehuset.

Aktivitetene på ungdomshuset holdt seg til de første årene etter krigen. Utflyttingen fra bygda gjorde at virksomheten ble redusert. Det ble kun en møteplass for ungdommen i helgene, med noe større aktivitet når alle kom hjem i langhelger. Det var et aktivt kristenliv som ble sentrert om bedehuset. Det var to misjonsorganisasjoner som dominerte; Det Norske Misjonsselskap og Det Norsk Lutherske Misjonsselskap (Kinamisjonen). Pietismen dominerte til en viss grad.

Bestefar

Man ble plassert i "bås", avhengig av om samfunnet oppfattet en som kristen eller ikke. Det avhang også noe av om en var tilsluttet det ene eller det andre misjonsselskapet. På bedehuset var det møter med emissærer. Disse reisende predikantene ble gjerne i bygda i mange dager. Enkelte søndager var sognepresten på besøk og hadde gudstjeneste. I julen var det juletefester og to ganger i året basar. Biblioteket hadde utlånsdag hver søndag kveld i et lite rom på skolen. Det var veldig godt besøkt. Videre hadde misjonsforeningene samling hjemme hos den enkelt med jevne mellomrom. Her produserte de det som skulle loddas ut på basarene. For oss unge var fløtekakene mest populære. Kakegevinstene delte vi på ungdomshuset etterpå. Ellers besøkte man hverandre, enten søndag ettermiddag eller en kveld hvor man innbød til selskap. Juleselskap var vanlig. I min oppvekst var det selskap på Molaug, Håland, Brådland og enkelte plasser i Frafjord.

Det var like kjekt hver gang. Vi bodde ikke alene i huset. I midtstua holdt Enok til, en onkel til far, og på loftet var Bertil, en eldre bror til far som hadde to rom. Disse ble etterhvert redusert til kvisten. Det ble innredet et nytt rom på loftet, som ble benyttet som soverom for hele familien. Omsider flyttet Bertil ut av den ene salen. Den ble pusset opp, og mor og far flyttet inn der. Enok var en gammel mann som hadde vært, og var frem til begynnelsen av 1950- tallet, møbelsnekker. Han hadde verkstedet sitt på "Verkstaen" på Molaug, og han lagde alle former for møbler, inkludert rokker. Jeg har en stol som han laget til meg. Den står på Neset. Enok bodde i huset til han døde i 1959. Bertil, som hadde vært i Amerika, kom hjem i slutten av 1. verdenskrig. Han var tømmermann, og flyttet etter noen år ned til Frafjord, hvor han bygget en liten hytte som også søsteren, Anna, flyttet inn i når hun ble pensjonist. Bestefar bodde også i huset til han døde i 1947. Han disponerte et kammers i 1.

Bertil

etasje. Den plassen i huset som vi hadde til disposisjon i huset, var derfor begrenset. I begynnelsen bestod den av kjøkken, dagligstue, som også var soverom, bestestue og kammers. Det bedret seg etter hvert da den åpne delen av loftet ble innredet til et soverom og to kott. Vi fikk vann inn i huset i form av håndpumpe fra brønn eller fra bekken som rant gjennom tunet. Strøm fikk vi fra Molaug, men bare til lys. Ellers brukte vi vedovn til varme og koking. Da Lyse ble bygget ut i begynnelsen på 1950-tallet, ble det strøm til både komfyr og "Brynepumpe". Denne pumpet vann fra brønn til hus, fjøs og vaskehus. Bad eksisterte ikke.

Det ble først installert i et kott på loftet etter at vi fikk "Lysestrøm" i midten av 1950- årene. Vi hadde utedo som var bygget inntil låven

Transport

Det var kun en bil i bygda som var i drift under krigen og i de første årene etter frigjøringen. Den var en kombinert person -og lastebil. Det var Nils Håland som eide den. Bertil Kommedal, Knut Molaug og Dagfinn Håland hadde også biler. Disse stod i ro pga drivstoffmangel. Etter noen år ble det bilen på Molaug som kom først i gang. Den ble ombygget til en liten lastebil med benker. Noen ganger ble den benyttet som "traktor". Sikkerhetskrav etter dagens mønster eksisterte ikke.

Skulle vil sitte på med en bil, enten det var med Nils eller Knut, var vi henvist til lasteplanet. Skulle vi på besøk en søndag, var det enten å gå eller ta ut "fjorkjerra", en tohjuling med sete og kiste. Vi spente for hesten og reiste på besøk. Ellers var sykkelene hovedfremkomstmidlet.

Kaien

Skulle vi ut av bygda, var det å ta dampen fra Høgsfjord Rutelag AS, "S/S Hølefjord", "M/S Høgsfjord" eller "M/S Lysefjord". "S/S Hølefjord" ble skiftet ut med ny båt på slutten av 1950-tallet. Den fikk navnet "M/S Høle". Turen til Stavanger var en dagsreise, med avgang kl. 0600 om morgenen og heim igjen mellom 1800 og 2000 på kvelden. På søndag gikk båten til byen kl. 1700. I Frafjord, rett ovenfor kaien, var handelsmannen, Peder G. Frafjord. Der fikk vi alt vi trengte. Kaien var samlingspunktet. Her møtte folk opp, spesielt på mandag, onsdag og fredag for å få varer som kom fra byen. Deretter gikk turen til handelsmannen for å få de andre varene; hovedsakelig brød og hakkakjøtt. Øvrige varer var handlet før båten kom.

M/S Høle

M/S Lysefjord

Våre naboer

Nærmeste naboer i Kommedal var Bertil og Torger Kommedal. De var brødre, ungarer og drev gården sammen. Andre naboer var Sigurd og Alet Løland. Alet husker jeg så vidt. Hun døde rett etter krigen. På samme bruket var Kristen. Han var en av en stor søskenflokk, og var hjemneværende. Han hadde sauer og var veivokter. I tillegg var eldste datter, Rebekka,

Mikal, Knut, Gunhild, Dagfinn, Signy, Malena, Hersleb, Aslaug, Marta

hjemme og stelte for faren. En av brødrene, Alf, var også hjemme. Han var handikappet. De andre nabogårdene var Molaug, Håland og Brådland. På Molaug bodde Jakob, Borghild og Åsmund på en gård.

På den andre gården var det Knut, Boletta, Herborg, Aud og Ole. I et eget hus bodde Lene, mor til Knut og søstrene Marta og Gunnhild. Marta hadde posten og gangen hennes tjente som postkontor. Gunnhild arbeidet i byen og kom ikke hjem for godt før hun ble pensjonist.

På Molaug var det også lærerbolig. Her bodde Holger og Henrikka Bore sammen med barna Sigrid, Marit og Jens fram til 1946.

De flytta til Nærbø etter at Holger hadde vært lærer i Frafjord fra 1935. Som ny lærer kom Lars Tynning m/familie. De flyttet rundt 1950. Siste lærerfamilie som bodde permanent til midten av 1950 tallet, var Olav og Marie Giske med sønnen Steinar. Etter at de flyttet, ble lærerboligen bare brukt av vikarer/studenter for kortere og lengre tid. Da veien kom til Gilja i midten av 1960 åra ble skolen flyttet til Dirdal.

Håland hadde to gardar. På den ene bodde Dagfinn og Aslaug Håland med barna Per Terje, Geir Tore og Bjørg Tone. Foreldrene til Dagfinn, Gjertrud og Peder, bodde også der.

På den andre garden bodde tre søsken; Signy, Mikal og Peder.

På Brådland var der tre gardar. Det var Trygve, Kaia, Theresa Brådland og Kåre Fossand, som var gift med Theresa, på den ene. På den andre var det to gamle koner, Kristianna Eikeskog og Inger Brådland. Sverre og Astrid Løland overtok gården tidlig på 1950- tallet. På den tredje bodde Serinius og Malene Brådland. Disse husker jeg så vidt. Sønnen Lars overtok gården etter at de døde. Han reiste til Stavanger og tok arbeid der, og jorden ble forpaktet bort.

Inntektene

Utenom gårdsdrift ga fisket en del av inntekten til noen. Det kunne være laks og aurefiske i elva og i Molaugvannet. Vi satte garn i Molaugvannet i mange år. Fiskerettighetene var i forhold til gårdsbrukets/partens størrelse. Kommedal var delt i en ½ og to ¼ parter. Bertil sin gard var en ½ part mens Sigurd sin og vår part var til sammen en ½ part. Vi var sammen med

Dalbuskjøyta

Sigurd og satte garn i Molaugvannet. Det gjorde vi annen hver uke i sesongen. Fangsten ble sendt til byen med båten neste morgen, pakket i bjørkelauv og gråpapir. Pengene for fisken kom i posten eller man hentet de når man var i byen. I Frafjord var der et notelag, "Frafjæringane". De hadde en fiskeskjøtte og en gavlabåt. Båtene ble solgt en gang på 1960-tallet. De reiste på vårsildfiske, brislingfiske og makrellfiske. Det var et notlag til; "Dalbuen".

Notelag

De hadde før krigen også fiske-skøyte og gavlabåt, som ble solgt før krigen.

Det som var igjen var en notbåt uten motor med landnot. Denne ble brukt når brislingen eller makrellen kom nær land. Naust og båt eksisterer enda.

Far reiste på fiske i mange år, for Bjelland eller Preservingen, på store havgående snurpere.

Han var bas på flere av disse. Det fortalte han ikke selv noen gang, men det skal være riktig.

Det var to trevarefabrikker i bygda, en på Molaug og en i Frafjord. Fabrikken på Molaug som var eid av Knut Molaug, gikk under navnet ”Verkstaen”. Her var der kraftverk og mesteparten av maskinene ble drevet av vannturbin som også drev kraftverket.

På ”Verkstaen” ble det produsert trebunner til tofler og laget møbler. Enok hadde sin arbeidsplass her hvor han lagde møbler og rokker på bestilling. I Frafjord var det Kristian og Tore Håland som drev fabrikken. Hva de produserte, vet jeg ikke sikkert, men jeg tror det var trebunner. Tore hadde også et par mindre båter som han drev fiske med i fjorden.

”Verkstaen” var en veldig spennende plass for oss ungene. Vi var innom og så på alt som sveiv og maskiner som gikk. Maskinene var ikke ufarlige. Det ble fortalt at lærer Bore mistet tre fingre i avretteren.

Gårdsarbeidet

Arbeidet på gården i årene etter krigen foregikk som det alltid hadde gjort med hesten som trekkraft og alle redskaper tilpasset det. Dette var var plog, hyppe, harv, slåmaskin, høyvender, rive, langkjerre, holkjerre, landkasse, fjørkjerre, slede, steinslede, og rishorv. Håndredskapene var sag, øks, spett, greip, skuffel, høygaffel og rive.

Med hesten som trekkraft ble det pløyd opp åker for poteter og korn. Det var et tungt arbeid både for mann og hest. Det var ett skjer på ploegen og ett håndtak. Ploegen og hesten skulle styres samtidig. Deretter var det horvå som måtte fram.

Det var et tungt arbeid, ikke minst for hesten. For oss som gikk bak var det et veldig kjedelig arbeid. Det synes hesten også. Han stoppet når det passet, spesielt når vi ungene styrte. Begrepet, ”å gå bak horvå” var betegnelsen på det verste arbeidet som fantes. Deretter ble det kjørt ut hevd. Den ble spadd ut fra hevdahuset/sauahuset. En ny runde med horvå i åkeren. På marka måtte en rishorva, dvs. at en drog en bunke med ris over som var bundet til en tung bjørkestamme. I senere tid ble det anskaffet en horv av kjettinger.

Hensikten var å rive opp hevd mest mulig slik at den ikke laget problemer på markas overflate. ”Landet” skulle også kjøres ut. Det vil sei kupisset fra en kumme under fjøset. En satte en kasse på understellet til ”holkjerrå” etter at den hadde ligget i vann for trutning. Kjørte så kassen ned i en grop foran løa. Det var en lang renne fra tappestedet i løemuren og ut til kassen. En åpnet opp en krane og landet rant ut i kassen. Når den var full, kjørte en ut på vollen, åpnet en krane bak slik at landet traff en skål som spreide vesken i ca. to meters bredde. En jaget på hesten for å få landet fordelt mest mulig. Det var ikke bare vollen som fikk land. Den som kjørte fikk også en dusj. Slike dager luktet det land over hele gården, både ute og inne.

Kunstgjødsel ble spredt ut for hånd. En bar bøtte på armen med hjelp av en stropp over skuldra. Vi satte ned en pinne i bakken når bøtta var tom for å markere hvor langt en var kommet, fylte så opp bøtta på ny og forsatte.

Åkeren

Potetene(eplå) ble satt med hånd. Setteeplene var sortert ut, og mange ble delt opp slik at en skulle få nok. En måtte se til at det var et ”aua” på den delen som ble satt. Avstanden mellom eplene var ca. en fot. En satte i fårer som var hyppet opp, og når eplene var satt ble det hyppet over med mold igjen.

Når kornet begynte å spire, ble åkeren tromlet. Tromla kunne være en rund stokk eller et stort rør som ble trukket med hesten. En sådde også høyfrø i ny åker. Det var stort sett timoteifrø. Her hadde vi en såmaskin som vi bar i en stropp på magen. Den bestod av en tøypose som en hadde frøet i og et Brett med en vifte under som ble satt i rotasjon med en sveiv. Høyfrøet ble så spredd jevnt etter hvert som en gikk framover.

Et arbeid som var fryktelig kjedelig var å hente stein. Det var mye stein i jorda og disse måtte vekk når ny eng skulle lages. Vi hentet i bøtte og tømte den i holkjerren.

Når kornåkeren skulle legges til eng, hentet en gjerne steinen etter at enga var tromlet. Da måtte en pirke opp steinen med en pinne. Dette var et arbeid som vi unger syntes var fryktelig kjedelig. Kornåkeren ble sådd med hånd. Det var en kunst å så jevnt. I kornåkeren kom det ugras i form av trausk. For å ta knekken på den brukte en svovelsyre. Da blandet en vann og syre i et visst forhold og hadde vesken i en ryggspøyte med tre dyser. Deretter gikk en over åkeren og dusjet den med vesken. Eplå kunne en hyppet i for å fjerne ugresset, eller en brukte "Oddakalk". Det var en svart masse som var avfall fra en fabrikk i Odda. Den tok også knekken på ugras. Den var som et pulver og måtte såes i stilla. Det betydde vanligvis tidlig om morgenen.

Slåtten

Per og mor i hesja

Et annet redskap var orvet, som ble brukt i slåtten. Det var ikke alle plasser en kunne slå med maskiner. Da måtte orvet til, enten langorv eller stutturv. Å slå med orv var egentlig et slit. I tillegg måtte vi slipe når ljåne ble skjemt. Vi måtte stå tidlig opp mens dogga var i graset. Da var det lettest å slå. En annen plage var fluene. De lå i graset og ble "vekket" av slåinga slik at en hadde en sky av de rundt seg når en slo. Å dra slipesteinen var en kjedelig jobb. Heldigvis var Enok med og drog slik at vi ofte slapp. For at det skulle bli lett å dra, ble der lagt fleskesvor under akslingen

Høyet ble stort sett tørket på hesjer. Disse var av staur på ca. 2,5 m, hovedsakelig av oretre.

De ble satt opp ved at en laget hull i bakken med et spett og satte stauren hardt nedi. Avstanden mellom staurene var ca, 2,5 m. I hver ende ble der satt opp en endapåle som det gjaldt å få så langt ned i bakken som mulig. Det var ikke alltid like enkelt i en steinet grunn.

Så strakk vi opp hesjetråden som graset ble lagt på. Vanligvis brukte vi en tråd om gangen og til sammen fem til seks tråder alt etter om graset var fint eller grovt. Til slutt satte vi en streng på toppen for å holde toppfengjå på plass for vind. En satte opp hesjer der hvor en slo, samlet sammen graset, ristet det opp i fengjer og hengte det på hesjetråden. Høyet kunne henge lenge før det ble tørt. Det avhang av været. I beste fall kunne en kjøre det inn etter en uke.

Ulv(Goggen), Per, Mor, Harald

Enkelte ganger falt hesjene ned, enten fordi de var for tunge eller at vinden tok dem. Det var viktig å støtte hesjen godt opp. Noen ganger kom det en austavind, gjerne etter en tid.

Den var kraftig og høyet tørket veldig fort. Som regel kom regnet til slutt. Da var det å stå på og berge høyet. Det kunne ta hele dagen, og det var ikke uvanlig at høyet blåste or hesjene.

En hadde nesten ikke tid å gå i fjøset. Både folk og hest jobbet som besatt for å få høyet i hus. Det var en fin følelse å se siste lass vel i hus når regnet kom.

En tørket også på bakken, men været var stort sett ustabilt slik at det var et sjansespill.

En kjørte høyvenderen gjennom graset når det var nyslått, satte det i såter første kvelden etter og ha brukt den store hesteriva og raket det i sammen.

Så kastet en det utover neste morgen og kjørte høyvenderen gjennom det på nytt. En ny runde med raking og såting. Samme rutine neste dag. Da kunne en kjøre det tørre høyet inn på låven. Men det var ikke alltid slik. Somme tider måtte en hesje graset etter at en hadde fått det hele ødelagt av regn. Derfor foretrakk en hesjene, da det var det mindre risiko for at høyet skulle bli skjemt.

Skuren

Kornåkrene ble skåret enten med slåmaskin eller for hånd. På slåmaskinen ble det montert et brett bak kniven. Fra brettet og opp til mannen som satt på slåmaskinen, var det en tau han brukte å løftet opp brettet med. Når det var kommet passe med kornaks på brettet, slapp han det ned. Den som gikk/løp bak med en rive tok tak i kornaksene og holdt de igjen slik at det

Mor

ble et passe band av det. Det var litt av en jobb. Når en skar for hånd, brukte en stort sett stutturv eller sigd. Skar så band i passe størrelser. Enten det var skåret med maskin eller hånd måtte det bindes sammen. En laget band av kornaksene på en spesiell måte, kalt "bregdaband". Med disse bandt en kornet til nek som enten ble satt på staur eller lagt på hesje. Hos oss var det hovedsakelig hesjer som ble brukt.

Potetene (Eplå)

Et annet viktig produkt var potene(eplene). Disse ble satt med hånd og en brukte hyppa til å dekke over med jord. Hyppa ble også brukt til å renske opp mellom fårene slik at ikke ugraset skulle ta over og kvele potetlauvet. Disse ble tatt opp med hånd. En pløyde opp forene. Deretter gikk en med et lite grev/hakke og grov frem potene, sorterte de og tømte de fineste i sekker. De små gikk i holkjerren.

Den ble kjørt bort til huset og tømt i en renne ned til eplekjelleren. De minste ble tømt inn på samme stedet og sortert i hver sin bing. Eple var en viktig næring både for folk og fe.

Trøsjing

Når kornet var kommet i hus skulle det trøsjast. Vi hadde kun trøskjemaskin. Det var en maskin med en trommel innvendig som hadde pigger. Den ble rigget opp på låvebroa og tilkoblet motor med reim. Kornbandet ble ført inn i den ene enden og kornet ble slått av kornaksene. Korn og halm kom ut på fremsiden. I gulvet var der en åpning med et grovt nett over. Halmen ble ristet opp og kastet ut til side. Korn og agner ble sopt ned i rommet under låvebroa. Når trøsjinga var ferdig, skulle korn og agner skilles. Dette ble gjort med det vi kalte en "Dryptemaskin". Det var en sak i tre med horisontale skiller som hadde hull og sold som kornet ble ristet gjennom for å sortere ut agner og korn.

Der var også en vifte i maskinen som skulle blåse ut lette agner og rusk. Opprinnelig ble den drevet med hånd, men etter at en fikk strøm, ble der satt motor på. Det var en forferdelig jobb.

Når agner og korn ble tømt opp i maskinen ble det sortert, mens støv og agner sto som en sky under låvebrua hvo det var et lite rom. En kunne få astma av mindre.

For

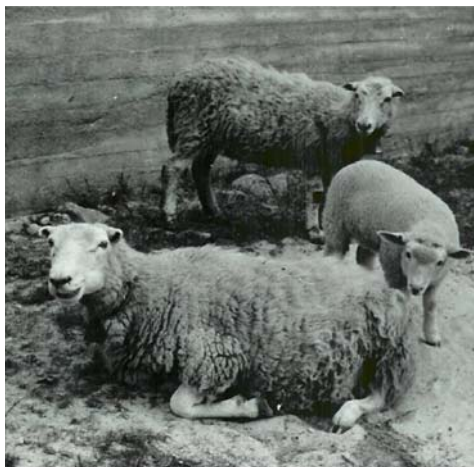
Kornet ble brukt til for. Under krigen malte en av og til kornet på kverna som stod på Molaug. Jeg har vært med på det en gang under krigen. Halmen skulle også nyttes. Me hadde en "Hakkemaskin". Det var en maskin med en renne og stort hjul med kniver på.

En la halmen opp i renna og skjøv det frem til knivene som hakket halmet opp i småbiter på ca. 3- 5 cm. Opprinnelig ble den dradd med hånd, med motor når en fikk strøm. Hakket ble sopt ned i rommet under låvebroa. Det ble brukt til for til kyrne. En hadde hakk i en trestamp, litt vann, litt melasse samt kraftfôr over. I lang tid ble der også brukt cellulose. Dette fikk man i store flak, som ble revet opp og lagt på hakket. Kyrne fikk det hver kveld. De likte foret, men om de ble mette var en annen ting.

Sauene

Vi hadde ca. 30 lamsauer. Om våren, ved påsketider startet lemminga. Vi måtte følge med slik at ikke lamma daua som følge av manglende ettersyn. Oppstod det problemer, måtte vi ordne opp selv. Dyrlege var det ikke snakk om. Han var i byen og det var både langt og dyrt. En fikk etter hvert god trening i å være fødselshjelper både på sau og ku. Noen av folkene i dalen var flinkere en andre. Vi søkte hjelp der nå det var nødvendig. Jeg måtte hente Tormod Frafjord en sen kveld ved en komplisert kalving. Det hendte rett som det var at sauene lemma ute og da gjekk sauen langt opp i bakkene. Da måtte vi hente de. Det var å bære lamma ned til gards slik at sauen fulgte etter.

En gang kom hunden, Donna, i veien for sauen som nettopp hadde fått lam. Sauen tok etter hunden og kilte den opp mot en stein og stanget som besatt. Da måtte jeg berge hunden. Etter den tid var hunden redd dersom en sau så på han når han skulle jage de. Da sluttet han av hele jaginga. Om våren skulle sauene rues(klippes). Dette foregikk med "skjeren" eller en stor saks. Det var et "åleite"(trøttesamt) arbeid. Det forekom ofte at de ikke var unnagrodde, dvs. at den nye ulla ikke hadde kommet opp under den gamle. Dermed var det nesten ikke mulig å

Kuete

Vi hadde alltid hund, blandingshunder, som ble brukt til å jage sauene med når de kom inn på områder hvor de ikke skulle være. Kvaliteten på hundene var forskjellig, fra de som i enkelte tilfeller var redde og hadde fått juling av en sau, til de som var overivrige. Stort sett var de til hjelp og de lydde navn som Rof, Roland og Donna. Alle hundene kom fra Svein på Kjellebakken i Oltedal. Det bør nevnes at Roland var ekspert på å fange sølvrever når de kom ut av buret. Revene hadde ikke noen særlig kondisjon og Roland jaget revene til de ble mer og mindre utslitte og en kunne fange de. Det hendte det

ble slagsmål mellom hund og rev. Reven tapte men hunden var vanligvis noe langsint og glefste etter reven etter at den var tatt.

Sauene skulle til fjells rundt St. Hans . Det kunne være heller stridt til sine tider. De var ikke alltid like villige.

Først var det å samle sammen sauene i utmarka, så drive de over Steinhaug og opp Hedlerlia til Gjelet. Å få de over Gjelbekken kunne være trasigt, her var det vann og glatte steiner.

Når den var passert, var det verste gjort, så langt. Veien videre over Klampen og Aksla var grei. Så var det ut på Råsene, en stor ur, hvor en gikk hovedsakelig i toppen av denne. Her var det mye løsmasser som skulle forseres. Sauene var ikke alltid like villige. Det gikk seint og de måtte hjelpes til sine tider.

Kommet over Råsene var det å drive de så langt som mulig mot Bortratjødnå slik at de ikke snudde og kom hjem igjen. På tross av det var det alltid noen som kom hjem igjen. Vi gikk hjem via Kodlitødene og Øystra lia.

På høsten skulle sauene sankes. Mange kom hjem på egen hånd før, slik at det ikke alltid var så mange igjen. Det var da å gå opp Østabøknuten og inn med Østabøtjødnå, videre mot Homma, Botretjødna og Tverrfjellet. Var vil heldige, fikk vi med oss det som var igjen. På den annen side hadde en til sine tider noen som ikke ville hjem. Vi kunne få dårlig vær og det gjorde ikke jobben lettere. Etter å ha forfulgt en sau med lam langt inn mot Rausfjellet, måtte vi gi opp, og gå hjem uten sau. Dagen etter var sauene kommet ned av seg selv.

Tverrfjellet: Dagfinn, Per, Kristen, Harald

Dagfinn og Kristen i hepte.

Det hendte også at sauene gikk i hepte/skårfeste.

Vi fikk stort sett melding om dette fra de som delte fjellet med oss på Retland. Vi dro da til fjells med tau og fiskestang. En hadde alltid med seg hjelpesmann, det var ikke noen en manns jobb å krype ned i heptene.

Jeg har vært og tatt sauer ut av hepte både ved Østabøtjødnå og i Tverrfjellet. Vanligvis var det en som gikk ned med tau som sikring. Fiskestanga, sammenleggbar bambustang, hadde et par spiker i toppen for feste av en tynn line. I enden av lina var det en løkke som det gjaldt å tre over sauens hode. En strammet til og drog sauene opp etter hode. Det gikk bra. Det var viktig å ta sauene først dersom det også var lam og i hepte. Det forekom også at sauene hoppet utfor og slo seg i hel.

Vinter

Vinteren kunne variere med hensyn til temperatur og snø. Mange år var heller snøfattige. Men det kunne være kaldt, mellom 5 og 10 kuldegrader. Det kom gjerne noe snø som ble etterfulgt av austavind slik at snøen la seg i fenner. Det hendte også at den fine fokksnøen

kom inn på loftet og la seg utenfor soveromsdøra. I løa kunne det være helt hvitt med snø over høyet. Fikk vi mye snø, kunne vi gå på ski. Det var ingen bakker av betydning, Långehaug var den største. På skolen rant vi på skoene, på fjøler eller kjelke ned fra Golhaug. Det kunne gå hardt utover buksebaken. Det hendte også at en gikk til sjøen(båten) på ski. Noen store skiløpere ble vi ikke. Påsketider gikk vi til støls noen dager, bar skiene både opp og ned. Var vi sikre på at vi skulle opp neste dag, ble de satt igjen på toppen av Streide. Skiene var for øvrig laget av tre, bjørk eller ask og hadde enkle bindinger.

Frost

M/S Høgsfjord innefrosset

Redningskjøyta

Det største problemet var når frosten varte lenge. Da frøs fjorden til slik at båten ikke kom inn. Et år løsnet isen fra sidene av fjorden, rak utover, kom tilbake og knuste mesteparten av kaien. I 1955 frøs MS Høgsfjord inn ved kaien. Det skjedde ved at råken som den gikk inn i rak i sammen. Etter noen dager kom redningsskøyta Fredrik Langgård inn og brøyt opp råka slik at MS Høgsfjord kunne komme ut. Dersom fjorden frøs, måtte båten legge til ute ved iskanten. Da var det for folk og varer å komme seg inn og ut på isen. Det foregikk til fots, sykkel og på kjelke.

Ole Molaug konstruerte en slede med motor og stor propell. Den gikk for full fart på isen. På gården var det faste rutiner med fjøsstell og forefallende arbeid. Det verste var dersom brønnen gikk tørr. Da måtte vannet kjøres fra elva. Det var litt av et slit. Ellers gikk vi på skeiser, det kunne være på en frosset dam på Bjøssborren eller på Molaugvannet. Vi hadde stokkaskaiser(Limaskaiser). De passet på alle typer sko, tofler så vel som støvler. På Molaugvannet måtte vi kun være på sikre steder. Det var plasser som ikke var trygge på grunn av understrøm.

Jula

Jula ble feiret på vanlig måte. Jeg kan ikke huske at vi hadde noen spesiell kost. Man tok det man hadde. Det var juletre og gaver. Juleevangeliet ble lest av far eller mor. Vi gikk rundt juletreet noen ganger. Tidlig i krigen, julen 1942, var det kun far, meg og ”dadda”/Bjørkhild, som feiret jul. Mor var i byen og kom heim etter nyttår med min bror, Per. Denne jula fikk jeg en marsipanstang formet som en stav. Vi gikk rundt juletreet og hadde sokker i mellom oss for å nå rundt. Til jul kom det alltid en pakke fra onkel Tomas. I den var det blader og magasiner. Likeledes lagde han båter. Vi fikk en gang hver sin Collin Archer som han hadde laget selv og en gang senere en annen seilbåt. Juletefest var det på bedehuset. Det var et stort tre med levende lys. Da vi gikk på skolen, måtte vi lese opp et selvvalgt stykke etter pålegg fra læreren.

Vi gikk rundt juletreet, hadde mat og likte oss veldig godt. Juleselskap ble det også, både på Molaug, Håland og Brådland, hos Trygve og Kaia. Vi var også hos Dagny og Peder i Frafjord.

Aktiviteter og leker.

Harald og Elin Molaug.

Vi hadde hele gården som aktivitets- og lekeplass. Kjøpeleker var det lite av. Vi brukte det vi fant. Steiner kunne være dyr, båser og garder med skiller av stein. Det var treleker som hest, bil, store tøydyr/hester. Den største bilen fikk vi fra onkel Bjarne. Den var av trefiner med stort styrehus og lasteplan. Onkel Tomas lagde fine seilbåter til oss.

Den største gaven vi noen gang fikk, var da far en gang kom i stuen med to båter som han hadde laget.

Jeg ser det hele for meg: Per og jeg sitter i stuen ved spisebordet. Far kommer inn med et stort smil. Han har to båter til oss. De var laget av en fjøl, hadde rekkverk av spiker med tau i mellom, to master med barduner, styrhus og pipe av tre.

Det var bare fantastisk, de fineste båtene vi noen gang fikk. De kunne ikke være finere. Vi fikk tidlig kniver og små speiderøkser. Øksene brukte vi ivrig på Moen og hogde ned Orerønninger. Vi brukte terrenget rundt garden som lekeplass. Utforsket Godlerura med sine store steiner og hellere. Om sommeren hoppet vi i høyet eller fisket i elva. Å ri på hesten var spennende. Jeg er ikke like sikker på at hesten synes det samme. Om vinteren prøvde vi kjelker, og skeiser dersom det ble snø og frost. Å sette røysekattfeller var en ting vi gjorde om vinteren. Vi hadde mange feller som strakte seg fra Godlerura og inn i Brådlansmarka. Jeg kan huske at vi kun fikk en røysekatt i hele fangstkarrieren. Ellers så laget vi pil og bue. Vi lekte cowboys og indianere. Pistolen var et kjevebein av sauene. Vi bygget hytter inntil steiner og hellere, la tak over med mose som tekking. Det var dårlig i regn. Godlura var en stor lekeplass. Her var der huler, hellere og store steiner hvor vi krøp uten å bli skadet. Trær var til å klatre i.

Stølen

Stølen er på nordsiden av dalen. Tradisjonell stølsdrift har det ikke vært etter 1. verdenskrig. Vi hadde et stølshus som opprinnelig var en uteløe og som ble ombygget av farbror Bertel i mellomkrigstiden. Den ble mye benyttet for overnatting både sommer og vinter. Våre slektninger fra byen brukte den mye i forbindelse med påske. Den er ikke stor, to køyer hvor det til nøds kan ligge to i hver. Det er ikke innlagt vann og der er utedo. Hyttéboka vitner om at her har der vært over seks personer samtidig fra en til to uker både sommer og påsketider. Været kunne være heller dårlig. På tross av det hadde de hatt det fantastisk!!!

Stølen

Den ble mye benyttet for overnatting både sommer og vinter. Våre slektninger fra byen brukte den mye i forbindelse med påske. Den er ikke stor, to køyer hvor det til nøds kan ligge to i hver. Det er ikke innlagt vann og der er utedo. Hyttéboka vitner om at her har der vært over seks personer samtidig fra en til to uker både sommer og påsketider. Været kunne være heller dårlig. På tross av det hadde de hatt det fantastisk!!!

I slutten av 1950 årene overtok Per og jeg ansvaret for vedlikehold. Vi har klart det til

dags dato. Nå er det neste generasjon som skal føre det videre. Vi har alle hatt mange fine turer til stølen med gode minner. I 1950 årene tok vi sammen med naboer opp ungdyr på stølen. Vi leide de opp i begynnelsen av juli og tok de ned igjen i august. Å få de opp var relativt greitt, men å få de ned igjen kunne være noe problematisk. De var ikke helt villige.

Hesten

Vi hadde hest. Det var en nødvendighet for gårdsarbeidet. Jeg kan huske to hester. Den første bare så vidt. Den var etter det eg er blitt fortalt sterk og noe ustyrlig. Den hadde for vane å hoppe over grinden med kjerren. En brukket skjek på fjørkjerra bar vitne om det. Da jeg kom til bygda, jeg ble født på Hundvåg, hentet farbror Bertil mor og meg på kaien. Det var vinters dag og snøfonner langs veien. Ved Tormod i Frafjord lot hesten seg ikke styre ordentlig og fjørkjerra kjørte opp i snøfonna ved veien slik at alle falt ut. Ingen ble skadet, men jeg antar at jeg fikk en dåp i snøfonna. Ellers er det blitt fortalt at jeg satt mellom bakbena på hesten en gang, den rørte seg ikke! Hesten falt en gang foran holkjerra på dyrking. Kjerra ble tømt og hesten reist opp. Dette fant hesten ut var en god pause så den falt en gang til, men feilberegnet, kjerra var tom. Et solid spark fikk den til å reise seg opp igjen. Den hesten om vi hadde i min oppvekst, var en annen type. Den var rolig og ikke særlig sterk, heller noe lat.

Å dra horva hatet den, spesielt når vi ungene styrte. Ellers så var det kjekt å ri på den. Den var så passe begeistret for det, spesielt når den var på Moen og ble hentet. Den ante at det betydde arbeid. Å få den til å løpe i retning av gården da var umulig. Men for å blidgjøre oss så løp den alt den kunne den andre veien, bort fra gården. I tillegg til å dra gårdens redskaper, for vi til sjøen/handelsmannen og hentet kraftfôr til dyra. Det tok nesten halve dagen.

Når traktoren kom, var hestens dager talte.

Fjøset

Fjøset var relativt moderne med fire kubåser, hestebås, reservebås, med mulighet for oppsett av kalvegarde eller grisegarde. Det var krybbe for høy innerst i båsen med vannrenne under. En kunne utenifra stenge av vannrennen for alle båsene med unntak av hestebåsen. Gulvet var av betong. Det var renne med hull for kupisset. I enden av rennen var det luke til å skufle ut kumøkka.

Vannrennen var av betong og det var en pumpe i enden ved døren som ble benyttet til å pumpe opp vannet fra brønnen. Det var en jobb som vi fikk, og likte den lite. All melking forgikk med hånd. En satt på en lav krakk og holdt bøtta mellom bena eller satt den på gulvet. Det avhang av hvor rolig kua var. En måtte passe på og fange opp foten før den slo ned melka. På tross av god påpassing hendte det at kua vant.

Katten satt på gulvet og ventet på melk. Det fikk den vanligvis når vi var ferdig å melke. Vi hadde lært katten opp til å fange melk fra en stråle fra kusenpen. Det var ganske morsomt å se katten fange opp stråla i lufta og slikke i seg den melken som ble sølt på pelsen.

Halen på kua måtte bindes opp slik at vi ikke fikk den i ansiktet når vi melket. Den var stort sett full av kupiss, og dermed ganske våt. Det hendte at halen falt ned or løkka. Da fikk vi den rundt ørene så det kjentes sammen med en god dose kupiss. Melka ble sendt til meieriet på Helle. Den ble kjørt med bilen til Nils om kvelden og satt på båten. I mellomtiden ble spannene satt i bekken til avkjøling.

Skulen

”Skulehuset” var plassert midt i bygda, i Kommedal. Det var bygget på slutten av 1800 tallet og tømmeret var fra den gamle Strandakirken som ble revet. Dette tømmeret var så kraftig at det ble delt i to før det ble brukt i huset.

Opprinnelig var det også bolig for læreren før den nye lærerboligen ble bygget. Jeg husker at det ble brukt som bolig for andre rett etter krigen. I min skoletid var der opprinnelig to innganger, en til boligen og en til skolestuen. Det ble foretatt en ombygging slik at der ble gang, skolestue, bibliotek, sløydsal med høvlebenker og skap for verktøy. Det var innlagt vann med pumpe fra elva. Vi hadde utedo og skut. Et åpent uinnredet loft var det også. I skolestua var der kateter, tre pulttrekker og en stor ovn, skap for plansjer og rekvisita. Vi gikk på skolen annen hver dag. Klasse 1 til 4 en dag og klasse 5 til 7 en dag. Vi stilte pent opp når læreren kom. Guttene bukket og jentene neiet. Vi hilste alltid læreren ute dersom været tillot, hvis ikke stod vi ved pultene. Dagen startet med sang og en kort bønn. Fagene var norsk skriving og lesing, bibelsøge, salmeverspugging, regning, landkunne og historie. Det varierte med skoleflinkheten. Noen var bedre enn andre. Det skortet på lærerens kunnskaper om dysleksi. Det var elever som hadde mye av dette. De ble alltid hørt i lesing med det problem det medførte. De ble mer og mindre stemplet som udugelige. En vet i ettertid at moren til en av elevene leste hjemmeleksen høyt slik at eleven husket det og kunne det utenat. I friminuttene ute slo vi ball eller holdt gjemmeleken (lite vink). På vinteren, med nok snø, rente vi på kjelke, fjøler eller på skoene ned veien fra Golhaug. Matpausen midt på dagen varte lenger. Da gikk læreren hjem. Det var ikke alltid like kjekt for oss som var igjen. Det hette ikke mobbing da, en kalte det egling. Det kunne være like trasig. En fant på ting som ikke var like lovlig. En gammel munnladningspistol med to løp ble restaurert med nytt håndtak. Svartkrutt stjal en hjemme. Lunte likeså. En fylte løpet med krutt, satte en trepropp i munningen som kule, satte lunte i hullet og tente på. Det smalt voldsomt og treproppen fløy av gårde. Etter hvert ble en mer modig, og en gang fylte en løpet helt opp, satte trepropp i og tente på. Det gikk ikke helt etter planen. Lunta blåste opp, og kruttrøyken likeså. Ingen ble skadet, men Anfinn, som holdt pistolen, ble helt svart i ansiktet. Det smalt voldsomt også. Læreren hadde hørt det. Det ble forhør i skolestua etterpå. Anfinn stakkar, fikk hele skylden. Vi andre var feige. Etter en lang skjennepreken fra læreren var det over. Ingen rapporter hjem. Når vi kom opp i den store klassen, var det en uke med sløyd for guttene og tilsvarende håndarbeid for jentene. Lærer Giske var en veldig flink håndverkslærer. Det ble laget mye fint. Jeg laget bla. skjærebrett, lampett og bokhylle. Materialene var rue og måtte høvles ned og rettes opp. Langhøvel med høvling på kanten av en lang fjøl gikk så det suste. Jeg klarte ikke stoppe i tide, slik at høvelen gikk gjennom glasset. Morsomt for alle unntatt meg. Vi reiste på skoletur også med M/S Lysefjord helt til Haugseund og Haraldsstøtta. Det var skoleklasser med fra hele kommunen. Det er ikke så mye jeg husker fra den turen. Det gikk nok dagen og vel så det. Far hadde oppdrag med vask og fyring på skolehuset. Den jobben ble vår etter hvert. Det var en utakknemlig jobb med konstant kritikk fra medelever. Det eneste positive var at vi hadde tilgang til skolestuen og dermed kunne utforske det som fantes i skapene. Der var det mye spennende som aldri ble brukt i undervisningen.

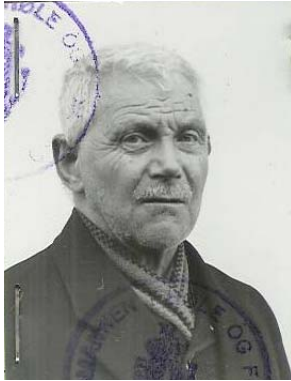
17.mai

17.mai tog

17. mai ble feiret i regi av skolen og læreren. Man møttes etter middag et sted til leker av forskjellig slag. Ved dårlig vær var det bedehuset som ble benyttet. Man hadde med mat og drikke. Kaffe ble kokt på bedehuset dersom det passet slik. Av og til gikk man i tog. Bildet er fra 1955.

Enok

Enok

I midtstova bodde Enok. Han var yngste bror til bestefar. Han var møbelsnekker og utførte sitt arbeid på "Verkstaen" på Molaug. Der hadde han høvelbenk og verktøykiste med mye fint verktøy. Kista står på Ålgård. Han arbeidet til ut i 1950-åra. Han laget møbler av alle typer, og skar ut dekorasjoner (rosen) i møblene. Det ble også laget rokker. Hjemme hos oss ble spisestuemøblene laget av Enok når mor og far giftet seg, ca. 1935. De står der enda like fine. Et soveromm møblemang ble også laget. Nattbordene og toalett-kommoden står på Neset. Han laget en stol til meg med HK skåret inn i ryggen. Stolen står på Neset. Enok bodde i midtstova i hele sitt

liv. Jeg minnes han som en gammel mann, liten og gråhåret. Han stelte seg selv med brødmatt. Mor kokte middag til han. Han tok alltid helgarderinger, med hensyn til låsing av dører, skap og skuffer. Når han trengte noe fra handelsmannen, stod han ved veien og ga beskjed til alle som skulle til handelsmannen om sitt behov. Det var standard; brød, smør og kaffe. Han var flink å fortelle. Jeg fikk alltid svar når jeg spurte om ting fra gamle dager. Han var nøysom til det siste. For nøysom! Mor måtte gripe inn med hensyn til klær og rengjøring. Det ble en gang lopper i huset og kilden var hos Enok. Alt ble snudd opp ned, med full rengjøring, brenning av sengehalm og sengeklær. Han fikk "drypp" i 1958, og ble mer og mer pleiepasient i midtstova. Mor var aleine, det var nok mange tunge tak. Hun kunne sendt han til Forsand på gamle hjem. "Eg kan ikkje gjera det mot han. Han har bodd her i hele sitt liv" sa mor. Jeg måtte hjelpe til når jeg var hjemme. Det var en verdifull erfaring, om ikke alltid lystelig. Enok var snill, det fantes ikke vondt i han. Han døde i midtstova i 1959.

Bestemor

Bestemor bodde på Hundvåg. Vi reiste dit med mor. Det var en lang reise. Først dro vi med båt til byen, så med Hundvåg I til Galeivågen. Derfra hadde vi ca. 20 min gange. Bestemor hadde et fint hus, hvitt med kvist og stor hage. Det var fin utsikt mot Bangarvågen og Tasta. Det var alltid noe spesielt hos bestemor, møbler, lukter, bilder. En atmosfære som var trygg, men samtidig fremmed og spennende. Bestemor var snill.

Nede ved sjøen var der et sjøhus med kai hvor vi lå på magen mer og mindre hele dagen og fisket stinta sammen med naboungene. Bestemor ble gammel, og vi besøkte henne mange ganger i voksen alder. Etter at vi flyttet til Ålgård, i 1967, var hun på besøk en gang, galant kledd i pen kåpe og hatt, interessert og sosial. Et sterkt menneske. Hun døde i 1972 over 90 år gammel.

HEPTE

I

TVERRFJEDLET OG ØSTABØTJØDNÅ

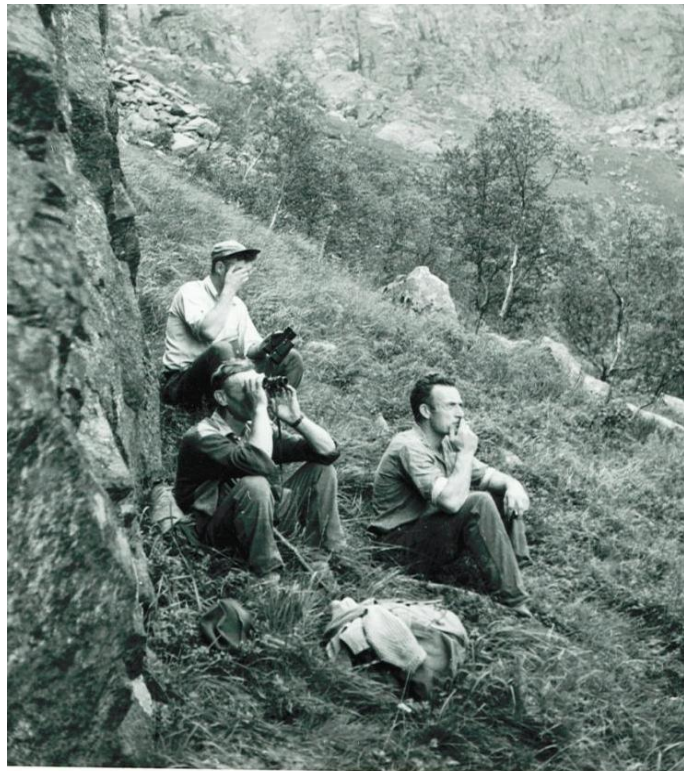
EN FORTELLING

AV

HARALD KOMMEDAL

Forord

Vi hadde sauene på fjellet på sørsiden i området Østabøtjødnå, Hommå, Tverrfjellet og i dalføret mot Bortratjødnå fra juni til august. Terrenget her er relativt greit, men sauene klarte til sine tider å krype ned i fjellssidene slik at de ikke kom opp ved egen hjelp. De hadde gått i hepte eller skårfeste. Da måtte vi til å ta de ut, noe som stort sett gikk bra, men det hendte at en mistet dyr, enten ved at en kom for sent og sauen hadde sveltet i hel eller de falt utfor som følge av utmattelse under forsøket på å få de opp fra hepte. Vi delte fjellet med gårdene på Retland. Torjus Ådneram ringte og ga beskjed dersom han hadde sett våre sauer i hepte. De historiene som jeg skal fortelle er de ganger jeg var med og tok sauer ut fra hepte. Vi var vanligvis flere som var med når noe slikt skulle skje, det være seg naboer eller andre som var ledige til å gi en hand. De to tilfellene som jeg skal fortell om skjedde i løpet av 1960 åra.

Per, Kristen og Dagfinn

Vi er på vei opp på fjellet, det er bratt og vi trenger en pust i bakken.

Ålgård 3.april 2011

Harald Kommedal.

Skårfeste 2

Hepte i Tverrfjellet.

Vi fikk en telefon fra Torjus om at en sau og et lam stod fast i en to i Tverrfjellet. Jeg var hjemme og var med på å ta sauene ut av hepte. Videre var Kristen Løland, Dagfinn Frafjord og eier av sauene, Per, var med. Det var en fin dag og lett å gå, selv om det er bratt å komme seg opp på fjellet. Av utstyret som vi hadde med var tauverk som sikring for de som skulle gå ned i hepte. Videre hadde en også med en tynn line samt en bambusstang som var tatt i fra hverandre. Den ble brukt til å fiske sauene med dersom en ikke kunne gå ned i hepte og ta den. Fiskingen foregikk ved at en laget en løkke ytterst på stangen. En tredde løkken over hodet på sauene, strammet til, og drog den opp etter halsen. Det gikk bra. Sauene overlevde på tross av en brutal behandling. Dersom det var en sau med lam, var det viktig å ta sauene først, slik at lammene ble igjen i hepte og kunne tas etterpå. Dersom en gikk ned i hepte og fikk tak sauene, dro en den opp med et større tau som ikke var festet rundt halsen.

Nå er vi kommet opp på fjellet. Vi har sannsynligvis gått opp under Blåeknuten. Det er Tverrfjellet vi ser i bakgrunnen. Sauene står fast i dette fjellet.

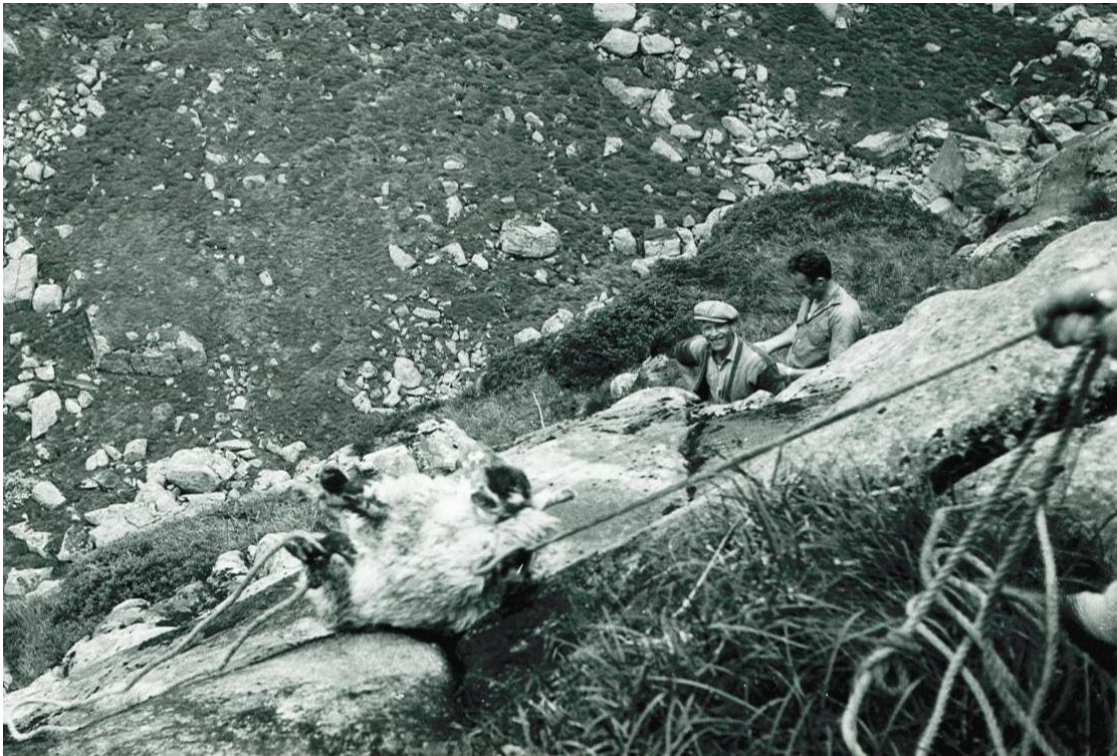
Her er vi på vei til "standplass" hvor vi skal ned i hepte for å ta opp sauene. Sikring med tau ved passering av et utsatt sted på stien. Kristen nærmest, så Dagfinn og Per som siste mann.

Det gjøres klart til å gå ned i hepte for å hente sauene.

Nå har Kristen og Dagfinn tatt sauene. De binder tau på de og gjør de klare til å bli dradd opp.

Så haler vi sauene opp

Jobben er gjort, vi fortjener en hvil.

Hei, jeg heter Kuitte, men jeg har ikke stått i hepte.

Skårfeste 2

Hepte ved Østabøtjødna.

En sommer midt i siloslåtten ringte Torjus og sa at en av våre sauer stod i hepte ved Østabøtjødnå. Det var i de tider hvor en fylte siloen for hånd. Dvs. at Per kjørte til graset og jeg hev det inn i siloen, jevnet det ut og hadde på syre. Det var et tungt arbeid, men det var ingen bønn, vi måtte opp på fjellet og ta ut sauen. Etter at Per hadde vært i fjøset, dro vi til fjells. Vi hadde Kristen med oss. Så hadde vi tauverk og fiskestang. Det var en veldig tung tur. Etter en lang dag i slåtten skulle vi gå opp hele Østabøknuten. Jeg husker den turen som et stort slet. Vi fant sauen og berget den.

FISKEMILJØET

I

FRAFJORD

AV

HARALD KOMMEDAL

Forord

Dette er en fortelling om fisket og fiskets betydning for Frafjeringene. Brukene i dalen var små, og ga ikke så stort utbytte. Fisket, både i ferskvann og sjø, ble derfor av stor betydning for inntektene gjennom tidene. Ferskvannsfisket foregikk i elven og i Molaugvannet. Til tider ble fiskerettighetene leid ut og ga tilskudd til gårdsdriften.

Fiske på sjøen ble drevet, enten med eget bruk, eller ved at folk tok hyre på andres fiskebåter. Båtene drev fiske helt opp mot Nord-Vestlandet.

Denne beretningen omhandler tiden fra begynnelsen av 1900 tallet til ut i 1950 årene, da det ebbet ut med fisket, slik det hadde foregått de siste 100 årene. Det gis også en historisk bakgrunn, der jeg har hentet opplysninger fra "Lakselordene i Frafjord" ved Reidar Frafjord og "Gards-og ættesoge for indre Gjesdal" ved Guttorm Mikkelson.

Verdifull hjelp har jeg fått i samtaler med Tor Frafjord som var med på havfisket, slik det ble drevet etter siste krig. Likeledes har jeg hentet opplysninger fra Stavanger Maritime Museum. Min far, Hersleb Kommedal, var en av de siste fiskerne som reiste på storsild-og vårsildfiske. Hovedtyngden av billedmateriale er fra hans album. I utarbeidelse av heftet har jeg hatt god støtte av min venn Reidar Sørbo. Han har lest korrektur og kommet med gode råd med hensyn til formuleringer og layout.

Hensikten med heftet er å gi ettertiden et bilde av den betydning fisket hadde for de mange små bruk langs kysten, der alternativene for inntektsskapende arbeid var beskjedne. På sjøen lå mulighetene og spenningen som Ivar Aasen beskriver det i sangen om Nordmannen.

*Han såg ut på det bårute havet;
der var ruskut å leggja ut på;
men der leika fisk nedi kavet,
og den leiken, den vilde han sjå.*

Ålgård 7. januar 2013

Harald Kommedal

Til våre etterkommere

FISKET I FRAFJORD

LAKSEFISKE

Laks måtte allerede på 1500 -tallet ha spilt en betydelig rolle som utkomme for folket i Frafjord-dalen. Vi kjenner blant annet til at fogden i Ryfylke fra 1558-1564, Hoger Bagge, fant elven mellom de høye fjellene så attraktiv at han slo seg ned på gården i flere år og høstet godene av laksefiske. I en samtale med lokalhistorikeren Sigleif Engen midt på 1980- tallet, poengterte han at det var «lakseadelen» som tok seg til rette der inne i fjorden.

I Amtmann de Fines Stavanger Amptes utførlige Beskrivelse fra 1745 navngis det flere lakseelver i *Ryfylkes Fogderi*; elvene Dirdal, Frafjord, Mæle, Årdal og Suldal: « Af disse Laxe-Fiskerier har de Beneficerede Eiere eller andre tilhørende, aarlige ansseelige afgifter, og fordeele, dog falder derved og nogen bekostning med at holde Vaader, baader og eendel Folk» Og videre: «Udi disse Elver...fiskes aarlig skiønne Laxe, naar den søger opløb av Søen, deels med Vaad og med Garn, deels og med nogle smaa i Elvene indrettede aabne Træe-Kar, som ere nedsatt Udi Elvene hvor Laxen har sin oppgang....Af samme Laxer, som udi ovenermeldte Elver fanges, bliver een deel Saltet, og den største deel Røget og udskibet. Som lakseførende elv renner Frafjord-elven gjennom gårdene Håland, Kommedal, Molaug og Frafjord ut i selve fjorden. Laksen gikk opp i elven ca. 6,5 km fra Frafjordøyren til «Svarthølfossen» i Håland/Brådlands-utmarken. Da bøndene i Frafjord-dalen på 1800 tallet selv fikk råderett over elven, kom det etter hvert på tale med utleie. I en «Forpagtingskontrakt» til politimester Henrik Finne i Stavanger av 2. juli 1888 på vegne av Stavanger-interessenter, ble elven leid ut for en avgift på 420 kr årlig. Leieretten kunne videreføres , slik kom også engelske sportsfiskere til Frafjord-dalen.

(Kilde «Lakselorden i Frafjord» av Reidar Frafjord.)

FISKESLØE

Fra gammelt av ble der i Kommedal etablert en «Fiskesløe». Den ble bygget mellom Kommedal og Molaug , like nedenfor heimehuset på Molaug. Stedet bærer fremdeles navnet Sløeholmen.

Det skal også ha vært en kasse/trau i utfallosen på Molaugvannet. Den var laget slik at fisken kom oppi men ikke ut igjen.

Den eldste fiskereiskapen vi kjenner til er truleg sløe, skriv folkeminnegranskaren Knut Hermundstad i Valdres Bygdebok, band 5, fyrste del. Fiskesløa la dei ned i ein bekk eller ei elv, der det var høveleg straum. Her laga fiskaren ein sløedam med to skråstilte fangarmar, gjenge- eller bæggjemurar, som dei sa. Desse leidde vatnet mot det stryppet der sløa låg. Øvst var det i sløa lagt ned eit golv med spjelkar eller sløestaurar, som gjekk ned mot sjølve sløa. Dette golvet låg klemt mot elvebotnen, så ikkje fisken kunne smette under eller på

sidene. Vatnet rann no frå sløedammen og over sløestaurane, der det meste av vatnet rann ned og selda fisken i frå. Så spreia fisken ned etter sløstaurane og ned i sløkassa, som delvis stod i vatn. (Kilde Valdres Folkemuseum)

Bilder fra Valdres folkemuseum.

FERSKVANNSFISKE

I perioden 1893 -1907 ble fiskerettighetene som tilhørte gårdene i Frafjord, leid ut til engelskmenn. De bygde også et hus som gikk under betegnelsen «Engelskhuset» i 1890-årene. Dette ble siden solgt til Stavangerfolk, som fortsatte å leie fiskerettighetene. Siste eier er Daniel Øvstebø som overtok huset i 1983.

Oppsitterne på gårdene tok etter hvert selv over både i elven og i Molaugvannet. Begge steder ble det brukt garn og not som man kastet med i Molaugvannet og i sjøen.

Molaugvannet var inndelt i tre soner, Frafjord, Kommedal og Molaug.

Elven i Frafjord var inndelt i eierparter alt etter om gårdene var en hel eller halv part. Ved felles garnsetting ble ukene for setting bestemt i forhold til eierparten. Ved kasting med not ble fangsten fordelt etter eierpartene. I Kommedal fisket hel part en uke i vannet mens de to andre gårdene fisket annen hver uke. En satte garnene om kvelden og dro dem om morgenen. Fisken ble innpakket i bjerkelaug og gråpapir og sendt med båten til Stavanger neste morgen. Det ga en rimelig bra inntekt så lenge det varte. Etter hvert ble fisken for hardt beskattet og det minket med laks og aure. Fisket av denne type ble avsluttet i 1960-årene og det ble iverksatt opparbeiding av elven. I dag er elven rimelig god. Det er bare tillatt med stangfiske og det kreves fiskekort.

SJØFISKE

Fisket var ei viktig næring for folket i dalen. Det vart rekna for å gi eit like stort næringsgrunnlag som garden, ja oftast meir. Det var mykje på brisling- og sildefiske folk i dalen deltok. Dei skipa seg i notlag, og desse fekk namn etter kven som var med.

Frafjeringane hadde eitt lag, dei oppi dalen eitt, (Dalbuen notlag). Men det var menn med i Dalbulaget som var frå Frafjordgarden, og omvendt. Ei tid var det tri notelag, Tore og Kristian Haaland hadde eit for seg, og hadde folk med. Dei fekk tidlig motor i gavlabåtane sine. Notlaget i Frafjord fikk innkjøpt ei skøyte med motor, frå Høle. Det var den første med motor, men den vart øydelagt i raset i 1931. Så måtte de få seg ny. Dei var nord til Utsira, Røvær og Espevær på vårsildfiske, tidligere med landnot, men så gjekk dei over til snurpenot.

Lengst nord dei var på fiske, i Frafjord, var Stadhavet. De var hyret på de store snurperne i Stavanger. Nils J. Frafjord fortel at han som ganske ung var med eit notelag frå Åkra på Karmøy, på ein fiskebåt med navnet «Framtid», av Skudenes.

Notlaga i dalen dreiv fiske fram til 1950-åra. Sidan var det slutt. Hersleb Kommedal og Tor Frafjord var de siste som var på fiske, frå Frafjorddalen.

Kilde: Gard og ættesoge indre Gjesdal

På vintersildfiske ble det brukt garn, ikke not. Not ble først brukt i forbindelse med fiske av småsild og brisling. Fiskeskøytene hadde ikke bommer og derfor ble fangsten satt i steng. Det kom båter fra mottakerne av fangsten, Bjelland eller Preservingen, som tok opp fangsten i stenga. De som eide grunnen der stenga stod, fikk en såkalt landlott, dvs et pengebeløp. Notlaga i dalen dreiv fiske fram til slutten av 1950 åra. På bildet under tar "Dalbuen» om-bord snurpenota etter at de har tørket den på «jiljå», som er det lokale navnet på reisverket.

Arbeid med nota til Frafjeringene. Nottørka stod foran den søre naustrekka. Personene på bildet er fra venstre: Kåre, Nils J., Asbjørn, Birger, Peder A., Gerhard, alle Frafjord.

BRISLINGOPPTAK I FRAFJORD

Dampbåten som ligger på fjorden på bildet under, er en Bjellandsbåt. Kutteren ved siden av heter Foldøy. Den var i brislingsfarten etter at den tidligere gikk i melkeruta på Ombo. Helt til venstre ligger rutebåten Høgsfjord I ved den gamle kaien som lå inntil fjellsida. Etter at fjellraset i 1931 ødela den, bygde en ny kai på tverrlandet, som var fritt for steinsprang fra fjellsida. Brislingen måtte stå i steng et visst antall dager for å rense seg for veider før den kunne tas opp. Bildet er fra før 1931.

Skimlingen ble utført ved at en hvitmalt fjøl med blylodd i den ene enden ble ført ned til åpningen i noten før en fikk tettet den. En løftet fjølen hurtig opp og ned i not-åpningen. Hensikten var å skremme fisken fra og rømme ut. Om det virket vites ikke.

Brislingsfiskare ved nauset i Frafjord rundt 1930. Her er begge notlaga, både «fracjeringane» og «dalbuane». Fra venstre, i første rekke: Hersleb Kommedal, Ivar Frafjord, Tore H. Frafjord, Dagfinn Haaland, Tobias E. Frafjord, Arne Kommedal.

Andre rekke: Torvald Frafjord, Asbjørn Frafjord Øyren, Gustav G. Frafjord, Jakob Molaug, ArneFrafjord.

Tredje rekke: Nils Frafjord, Børge A. Frafjord, Tobias N. Frafjord, Mikal Haaland, Asbjørn B. Frafjord, Torger Frafjord, Jakob N. Frafjord, Torger Kommedal, Børre Frafjord. Bakers, delvis skjult, er ukjent.

NOTLAG

I Frafjord var det tre notlag; Frafjeringane, Dalbuen og Kristian Håland.

Nedenfor følger en beskrivelse av de enkelte notlag. Informasjonene om fartøyene er hentet fra et fiskebåtregister av 1943.

Frafjeringene hadde en fiskeskøyte samt en sleper eller øyrebåt. Eierne var Børge Frafjord, Tobias N. Frafjord, Asbjørn Frafjord, Jakob N. Frafjord og Tormod Frafjord.

Baser var Torger og Asbjørn.

Register	Navn	Bygget	Lengde	Bredde	Maskin	HK	Eier
F 32 FD	Frafjord I	1932	44	16	Stamtia	16	Torger Frafjord m/f
F 60 FD	Ægir	1940	28	8	Univars	28	Torger B. Frafjord

Ægir ble kalt «Sotassen». Fartøyene ble solgt en gang i 1960 årene.

Dalbuen hadde en fiskeskøyte og en øyrebåt. Slepebåt ble leid. Eierne var Hersleb Kommedal, Dagfinn Håland, Peder Håland, Tobias E. Frafjord, Torger Kommedal, Gustav G. Frafjord, Torvald Frafjord, Arne Frafjord og Jakob Molaug. Baser var Arne og Gustav.

Register	Navn	Bygget	Lengde	Bredde	Maskin	HK	Eier
F 40 FD	Frafjord I	1911	43	17	Stamtia	16	Peder T. Haaland

Fartøyet ble solgt før 1940. De hadde en øyrebåt , «Oskar», som ble solgt til Frafjeringane . Båten var en åttring på ca. 30 fot, bygget ca. 1820 i Ryfylke. Etter 1940 hadde Dalbuen en båt med landnot som ble brukt etter brislingen. Båten eksisterer enda og ligger i naustet til Dalbuen nede ved fjorden.

Dalbuen

Dalbuen og Frafjeringene

Skøytene var spartansk utstyrt etter dagens målestokk. Forut var det køyer, bysse og et fast bord med benker. Det var også hyller og skap til kjøkkenutstyr. Det var nok kjøplasser til de som skulle være med, 8 enkle køyer med mulighet for to mann i hver køy. Det var heller trangt i overkøya når en måtte smyge seg under dekkbjelken. Måltider og tilberedning av maten i byssa, ble foretatt her. Midtskips var der lasterom og akterut maskinrom. Det var også brenseltank og ferskvannstank. På dekk var det styrehus og mast. Et kompass var eneste navigasjonshjelpemiddel om bord. Toalett fantes ikke. En måtte gå "til bore".

Kristian Haaland hadde et forholdsvis lite notlag bestående av to båter, gavlabåter, med hytter og plass for not. Det var begrenset liggeplass, men man gikk til lands etter endt dag på sjøen.

Register	Navn	Bygget	Lengde	Bredde	Maskin	HK	Eier
F 51 FD	Smart	1935	20	7	Glimt	5	Kristian Haaland
F 53 FD	Håland	1937	28	9	Univars	8	Kristian Håland

KASTING MED NOT.

Når en kastet med not måtte fisken (sild, makrell eller brisling) lokaliseres. En var normalt i et område hvor det var innsig med fisk. Som loddebåt ble brukt en robåt med to baser ombord. En rodde og en holdt loddensnøret. Når basene mente at det var en god konsentrasjon av fisk, ga de beskjed om kasting. Nota ble festet til sleperen eller øyrebåten og fiskefartøyet gikk nota ut etter anvisning fra basene i loddebåten. Da gikk notbåten i en sirkel mot øyrebåten. Dermed ble noten snurpet sammen. I forbindelse med sammenkoblingen ble der, før nota var tett, skimlet i åpningen for å hindre at fisken rømte.

Skøytene hadde ikke bommer og kunne derfor ikke ta opp fangsten selv. Brislingen måtte stå i steng et visst antall dager for å renske seg for veider før den kunne tas opp. Den ble så hentet av mottaksbåter fra Stavanger. I Frafjord ble det plassert folk i Skreå for å se etter "bronker" av brisling, dvs. at fisken gikk høyt opp i sjøen slik at en så den. Ut fra dette tok de stilling til om det svarte seg å kaste. Dersom "bronka" var nær land kunne en bruke landnot. Under fiske etter makrell kom størje inn i fjorden. Denne ble noen ganger fanget med en stor fiskekrok. Dersom størja beit, var det om å gjøre og gi ut line med blåser. Størja tok ut og en kunne følge den til den sprengtes. Da kunne en ta den opp.

OSKAR

Bilde viser nottørka til Frafjeringene samt «Oskar» og sleperen til Frafjeringene, » Sotassen».

Dalbuen hadde i sin tid en åttring, bygget i Ryfylke ca. 1820. Den var på 30 fot og brukt som garnbåt. I forbindelse med kasting ble den brukt som øyrebåt. Båten er utstilt på Kultursamlingen i Tananger og rigges i sommerhalvåret i forbindelse med arrangementer.

Sildefangst med garn

Landligge

Helg

HAVGÅENDE FISKE

Bjelland og Preservingen i Stavanger hadde store snurpere som fisket under vinter-og vårsildfisket. Mange fra distriktet var mannskap på disse båtene, også folk fra Frafjord. Her var det gode penger å tjene. Det var hardt arbeid uten arbeidstid etter dagen målestokk. Det var folk med fra Frafjord i perioden 1920 til slutten av 1950 tallet. Hersleb Kommedal var med fra ca. 1920 til 1958, avbrutt av krigen og hensyn til familien frem til 1952.

Deretter fortsatte han fram til 1957. Han var også en av storbasene i mellomkrigstiden på en av Bjelland sine snurpere. Han og Tor Frafjord var de siste som var med på dette fiske. I den siste perioden var han om bord på M/S Vårli fra Stavanger. Nedenfor beskriver jeg hvordan dette fiske foregikk og hvilke båter Hersleb var ombord på. Jeg tar utgangspunkt i M/S Vårli da det er den jeg kjenner best til. Den var eid av min bestemor, Petra Skjørvestad og min onkel Ola Skjørvestad. Tor Frafjord var om bord på denne båten, og har dermed opplevd det som her beskrives. Jeg har hovedsakelig brukt bildemateriell fra Hersleb Kommedal sitt album samt noen fra «Gards og ættesoge, Gjesdal indre del».

DORYER

I Norge henger doryens historie sammen med snurpenotens. Da snurpenoten gjorde sitt inntog i norske sildefiskerier tidlig på 1900-tallet, ble hvert snurpenotbruk raskt bestående av et større moderfartøy (snurper), to doryer og en basbåt. De to doryenes funksjon var å gå rundt sildestimen med hver sin ende av snurpenoten, snurpe den sammen til en pose og forøvrig fungerte som arbeidsplattform for fiskerne som «tørket noten», - det vil si å dra noten opp i doryene inntil sildestimen ble trengt tett sammen i noten slik at snurperen kunne lastes opp ved hjelp av hov. Den første tiden ble doryene rodd. Båtene hadde da et karakteristisk utseende med spisst forskip for roerne og drektig akterskip for noten. Etter hvert utviklet doryene seg i retning av noenlunde standardiserte, kraftige trebåter på ca. 32 fot med stor bensinmotor. Svært vanlig var Marna 24-32 bhk. Når snurperne forflyttet seg, hang doryene i snurpernes daviter. De minste snurperne måtte ha doryene på slep. Etter hvert ble doryene utstyrt med spill tilkoblet motoren for å lette fiskerens slit med å tørke opp noten. På femtitallet fikk enkelte snurpere doryer av glassfiber eller aluminium, men de aller fleste var trebåter.

Doryer

Silda er tørket opp i nota og er klar til og håves inn i snurperen.

MS VÅRLI

Bildet viser MS Vårli, bygget i 1908 og forlenget en gang i 1950-årene. Opprinnelig lengde var 94 fot, bredde 20 fot og dybde 8,6 fot. Motoren var en Makin Wichm 175 hk. I tillegg hadde en to doryer samt en loddebåt. Fartøyet ble brukt på sildefiske i årene fra ca. 1945 til 1958. MS Vårli var også med på Islandsfiske og var også i bruk før krigen. Under krigen ble båten rekvirert av tyskerne og brukt som vaktbåt.

Fra Frafjord var det Tor Frafjord som var lengst om bord, fra 1950 til 1958. Hersleb Kommedal stod om bord fra 1952 til 1957. Han døde om bord under vintersildfiske i 1957. Det var ca. 22 mann om bord, fordelt med 6 mann i hver dory. Ola Skjørvestad var skipper, Erling Sanger eller Ole Landsnes var notbaser med en assistent i loddebåten. I maskinen var Selvåg og Landsnes og en maskinassistent. Det var også kokk ombord. Som «slingemann» var Anders Skjørvestad. Båten ble rustet ut rett etter nyttår i Bangarvågen på Hundvåg. Nota var lagra i Skudeneshavn.

Det var meget enkle forhold om bord. Fiskerne bodde forut hvor de også hadde alle måltider og disponerte hver sin køy. Resten av besetningen hadde køyer og messe midtskips. Det var egen bysse hvor kokken tilberedte maten. Alle hadde med seg om bord de klærne og køyklærne de skulle bruke på turen. Det var hverken dusj eller vaskerom om bord og ikke mulighet for klesvask. Et toalett akterut. Når utrustningen var utført, gikk de til Skudeneshavn og tok ombord nota. Notbasen ville ikke gå på en fredag, det kunne bety ulykke.

Etter at nota var tatt om bord, gikk båten til fiskefeltene som under vintersildfisket i all hovedsak var i området Florø, Måløy, Fosnavåg og Kristiansund. Det gjald å lytte på meldingene fra forskningsskipene, G.O. Sars, som fulgte silda og ga informasjon til

fiskeflåten. En fulgte silda sørover. Den ble etter en tid kalt vårsild og fisket foregikk utenfor Skudeneshavn. Det ble lyst etter fisken i området ved Karmøy og Bokn. I mars sluttet dette fiske av. Lotten skulle deles ut til mannskapene. Den kunne i gode år være kr. 5000,-. Det var mye penger på den tiden.

Det var et tungt arbeid å gjennomføre et kast. Fartøyet gikk ut på feltet tidlig om morgenen for å søke etter silda. Vårli hadde en heller svak motor og gjorde ikke stor fart. Doryene som var heist opp i davitene på turen ut til feltet, ble låret når en skulle kaste. Hver dory hadde halvparten av nota. Når sildestimen var lokalisert, ved hjelp av ekkolodd eller håndlodd ble doryene dirigert av basen til hver side av sildestimen og snurpet til slutt noten igjen. Så var det å «tørke» opp bussen for å få silda høyt opp i nota. Dette ble gjort med håndmakt som var et tungt arbeid uten kraftblokk. En utnyttet bevegelsene i sjøen for å lette opphalingen. Det gikk stort sett bra, men det hendte at silda satte nedover. I beste fall sprengetes korkene på nota. I verste fall sprengetes hele nota. Silda ble, når det gikk etter planen, håvet om bord på snurperen. Så var det å gå til lands og losse fangsten. Enkelte ganger måtte en gå helt til Haugesund eller Karmøy for å levere fangsten til sildolje- fabrikkene. Det kunne ta tid da en måtte ligge og vente på tørn for å levere fangsten. Et godt kast kunne gi inntil 3000 hl sild. Det kunne bli lange dager og til dels netter noen ganger. Under helgen lå en i havn.

Mannskaper på Vårli

SS FEISTEIN

Bilde viser SS Feistein, bygget Vegesak 1896, Bemer Vulkan. Navn: Präsident von Mühlenfels. Stålbåt, lengde 106.8 fot, bredde 21,2 fot, dybde 9,0 fot. Dampmaskin 260 hk. Kom til Norge, Fredrikstad. Navn Vevang, eier Fredrikstad Havfiske AS Kom til Stavanger i beg. av 1900. Eier AS Darling. Fikk tre eiere i 1940; AS Darling, Brimsøe, Wilhelmsen. Mannskap hovedsakelig Ryfylkinger herunder folk fra Frafjord.

Mannskap 1925

Fra venstre: Notbas Reinert Berge, Forsand. Hersleb Kommedal, Frafjord. Rasmus Hølleslid, Forsand. Rangvald Hølleslid, Forsand. Stuert, ukjent. Rasin Frafjord, Frafjord. Hebnes, Jelsa. Norvald Espedal, Oltesvik. Hebnes, Jelsa. Syvert Bergevik, Forsand. Svein Rettedal. Sigurd Hebnes, Jelsa. Hebnes, Jelsa.

Mannskap 1924

1.rekke fra venstre: Båtsmann Tingvik, Stavanger. Olav Skavland, Rossavik. Henrik Sagen, Jelsa. Hebnes, Jelsa. Notbas Reinert Berge, Forsand. Hebnes, Jelsa. Aksel Rossavik, Forsand. Sigurd Hebnes, Jelsa. Norvald Espedal, Oltesvik. 2. rekke fra venstre: 1. ste maskinist fra Stavanger. 2. maskinist. Wiig, Stavanger. Mikal Håland, Frafjord. Torvald Gjøse, Forsand. Ivar Frafjord, Frafjord. Hersleb Kommedal, Frafjord.

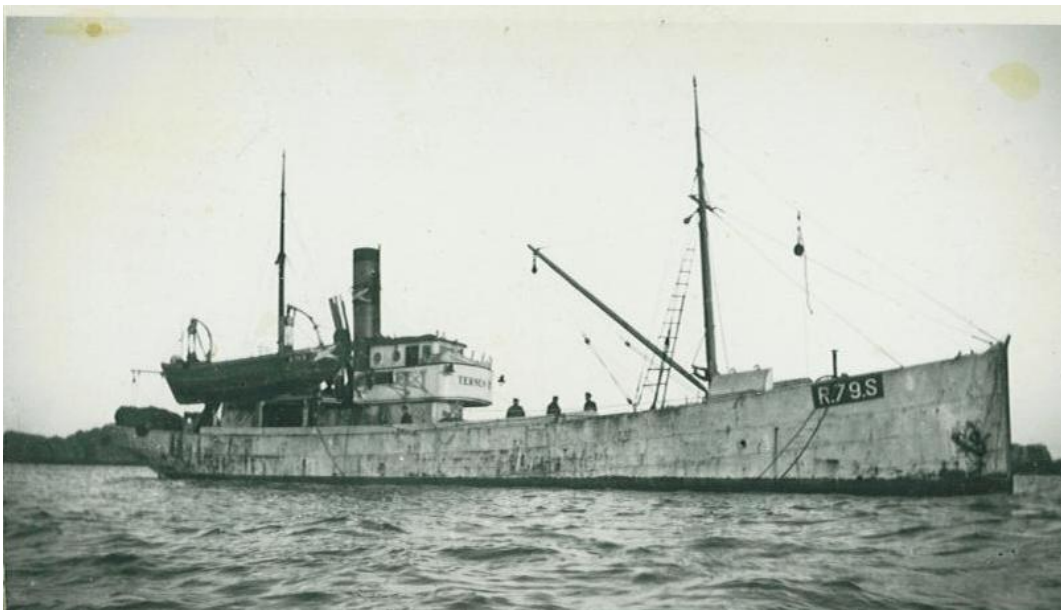

SS Feistein

Om bord på SS Feistein; fra venstre Hersleb Kommedal. Videre høyere en de øvrige, Rasin Frafjord. Ca. 1924.

SS TERNEN III

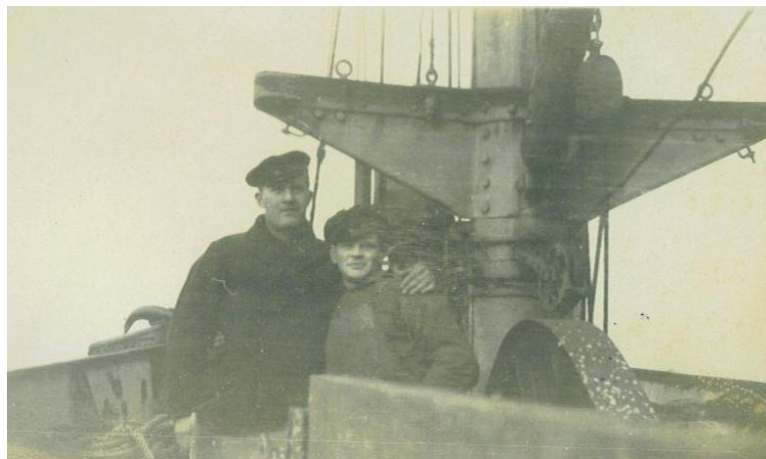
Bilde viser SS Ternen III. Bygget i 1908. Lengde 106,7 fot, bredde 19,3 fotdybde 9,5 fot. Damp 185 hk. Eier Stavanger Preserving Co, Stavanger.

Bilde viser SS Tern III med doryer i davitene og loddebåten på dekk

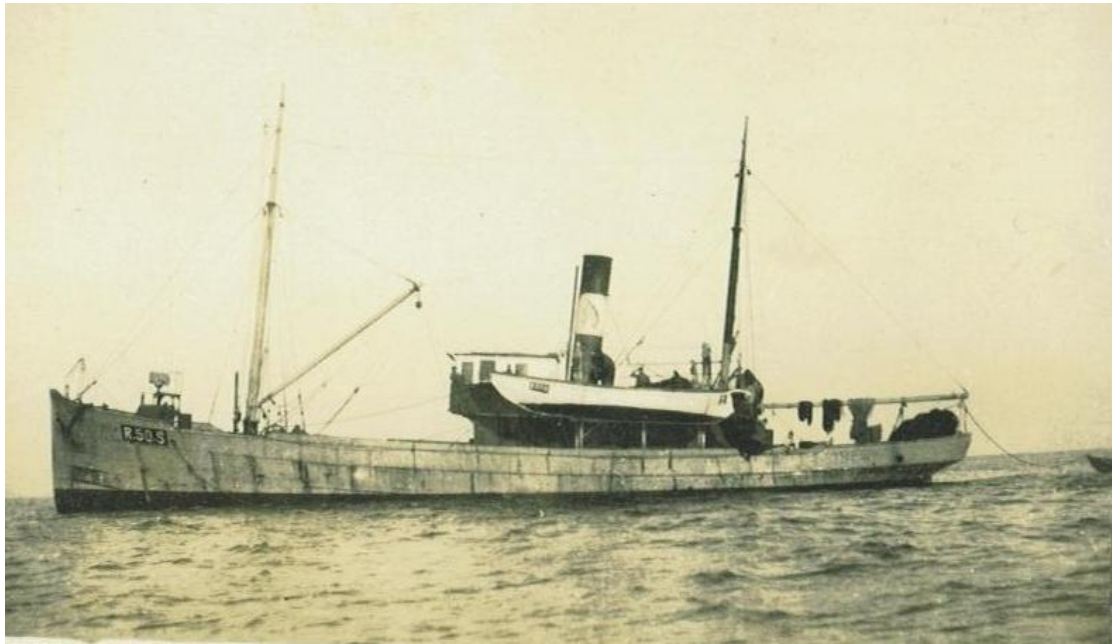

Mannskap. I midten er Hersleb Kommedal De øvrige ukjente.

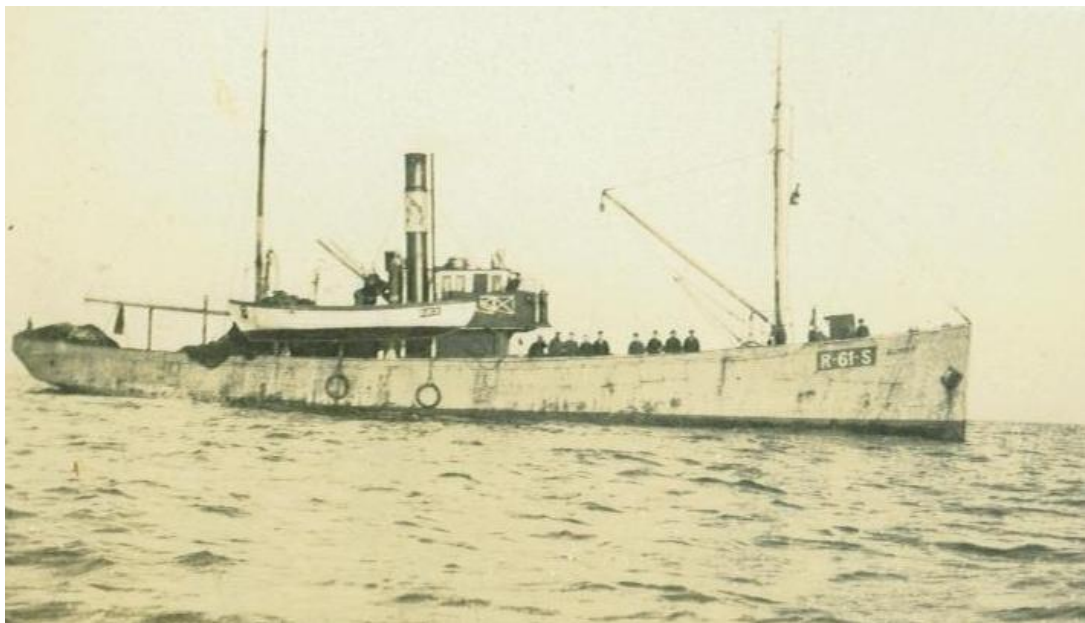
Her sees nr to fra venstre; Hersleb Kommedal

SS SELE

Bildet viser SS Sele. Bygget i 1917. Lengde 129,2 fot, bredde 23,3 fotdybde 10,0 fot. Damp 300 hk. Eier Chr Bjelland & Co, Stavanger.

SS SUNDE

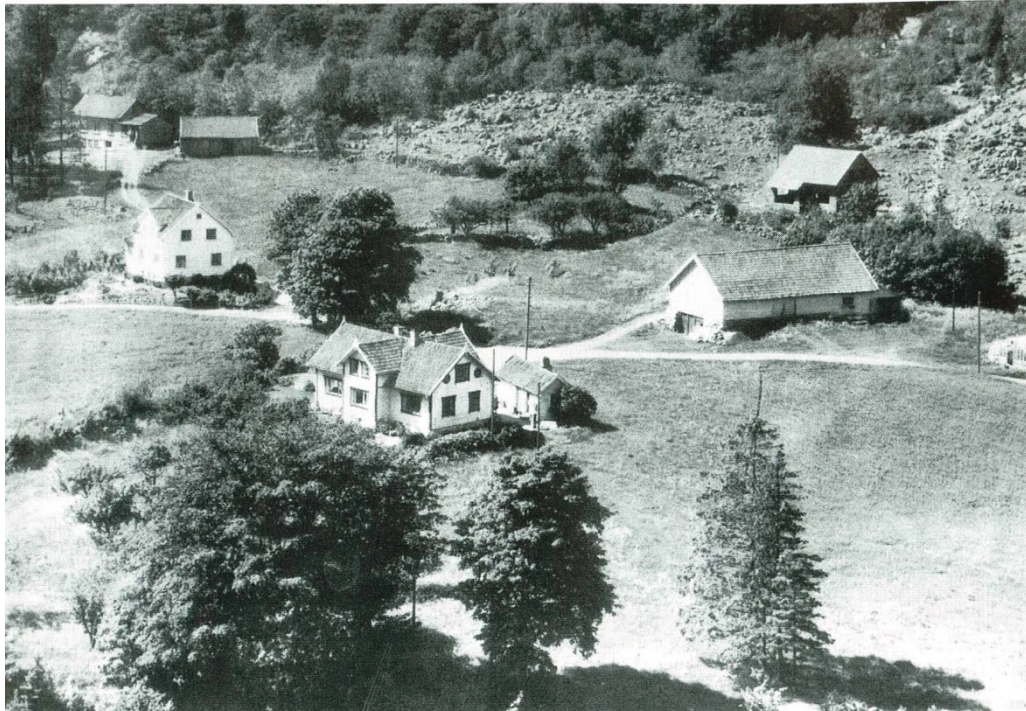
Bilde viser SS Sunde. Bygget i 1869. Lengde 105,1 fot, bredde 19,0 fotdybde 10,7 fot. Damp 190 hk. Eier Chr Bjelland & Co, Stavanger.

SLUTTORD

Hensikten med dette heftet har vært å fortelle om den fiskevirksomheten som forgikk i Frafjord dalen. Jeg håper at heftet kan gi opplysninger om et miljø som var en svært viktig del av folks hverdag.

Notalagene i Frafjord var aktive til slutten av 1950 åra. Da var det slutt med denne type sjøfiske. Båtene ble solgt ut av bygda. En hundreåring historie var til endes.

HISTORIEN

OM

MOLAUG TREVAREFABRIKK

AV

HARALD KOMMEDAL

Forord

Dette er en fortelling om en trevarefabrikk som ble stiftet for ca. 130 år siden på Molaug i Frafjord. Det var sønnene til Knut Moluf, Peder og Ole som gikk i gang med dette foretaket.

Tiltaket som disse to brødrene satte i gang var en stor satsning sett ut fra datidens målestokk. De stod på og klarte å etablere et foretak som ga arbeidsplasser samt at de utførte håndverk av beste slag. Fabrikken drev aldri noen større reklame om seg selv, likevel ble deres arbeider kjent og skattet mange steder.

Hensikten med dette skrifte er å fortelle historien om et foretak som ble satt i gang av unge stiftere og som var i virksomhet til ut i 1960 åra. Informasjon er hentet fra Ole Molaug og egen hukommelse samt fra en artikkel skrevet i Stavanger Aftenblad av skolestyrer på Våland skole, Peter Molaug. Bildene er i all hovedsak fått fra Ole Molaug og Per Terje Håland samt fra bygdaboka til Gjesdal indre del.

Fabrikk, eller ”Verkstaen” som den ble kallet var en institusjon alene i bygda. Det var en plass som ga arbeid til mange gjennom tiden samt at det også var en samle plass av sosialt karakter.

Ikke minst var det en plass som gav strøm til mange gårder i bygda og som varte til strømmen fra Lyse kom tidlig i 1950 åra.

Ålgård 19.9.2010

Harald Kommedal

Til Ole.

Moluf Trevarefabrikk

Dette er historien om Moluf trevarefabrikk, som ble etablert i 1880- åra og eksisterte til mai 1960 da den brant ned.

Stifterne.

Moluf trevarefabrikk, som etter hvert skiftet navn til Molaug trevarefabrikk, gikk i lokalmiljøet under navnet ”Verkstaen”. Fabrikken ble reist i 1880 av Peder og Ole Moluf som og drev den. Den ble plassert nær Nordalsånå for å kunne utnytte elvevannet til drivkraft for fabrikkens maskiner. Det ble bygget et vannhjul med rørgate fra ånå. Fabrikken bestod av et bygg med kjeller, 1.etasje og loftsetasje. I tillegg var det et bygg for materialer og overflatebehandling av produktene. Ole og Peder hadde vært i snekkerlære i Stavanger og Ole hadde i tillegg vært i malerlære i Sandnes. Etter hvert ble det innredet en fabrikk for trebunner i kjelleretasjen, men til dette formålet måtte de ha maskiner. Ettersom slike ikke var å få kjøpt den gangen, var utveien å lage disse på egen hånd. Det er forbausende hva de to unge menn kunne få til, uten å ha teknisk utdanning.

Peder fortalte at dette kostet ham mer en våkenatt når tankene tumlet med konstruksjoner og tall. Det hele løste seg imidlertid. Tegninger ble utarbeidet, og nødvendige hjul og andre maskindeler de ikke

kunne få kjøpt, ble støpt særskilt. Snart durte hulemaskinen og hælhuggeren og kantmaskinen i arbeidsrommet, og en liten filemaskin besørget skjerpingen av båndsagene helt automatisk. Den sistnevnte maskinen tenkte de sterkt å ta patent på.

De drev fabrikken sammen til Peder forlot Molaug og dro til Våler der han arbeidet som modellsnekker før han reiste videre til USA.

Ole drev så fabrikken videre i tillegg til at han også var byggmester. Han bygget blant annet Engelshuset og Dirdal kirke. Han åpnet også postkontor på Molaug. Ole døde i 1906, bare 40 år gammel.

Sønnene, Knut og Asbjørn, drev fabrikken videre sammen til Asbjørn reiste til Porsgrunn og videre til Tyskland der han tok ingeniørutdanning.

Fabrikken

Bygget var oppført med stein og betong i fundamentene, yttervegger i trekonstruksjoner kledd med trepaneler innvendig og utvendig.

Etasjeskillere var i trebjelkelag med tregulv over. Taket var mønt og tekket med teglsteinspanner. En vedovn besørget oppvarmingen.

I kjelleren var der produksjon av trebunner for tofler. Her var det en stor sirkelsag for skjæring av produksjonsmaterialer, rom for turbin og vannhjul for maskinene. Trestammer som skulle skjæres ble tatt inn i enden av bygget og lagt på en renne drevet med en sveiv frem til sagen.

I 1. etasje var det snekkerverksted med høvlebenker og maskiner som båndsag, dreiebenk, avretter og tykner.

I utgangspunktet var det et stort vannhjul som drev maskinene. Senere ble det satt opp en Franses turbin med en trykkehøyde på 5 m og i 1911 ble det installert en likestrømsdynamo på 9 kw. Den leverte strøm til Molaug, Håland og Kommedal. Dynamoene gikk på konstant overbelastning og Enok Kommedal, som var snekker, varmet kaffespennet sitt opp på denne. Maskinene som ble brukt til trebunnproduksjonen for tofler var konstruert av Peder og Ole. I loftsetasjen var det innredet hybler. En vet med sikkerhet at det var flere som arbeidet i snekkerverkstedet og at der også var læregutter. Bertil T. Kommedal gikk i lære der før han flyttet til Stavanger og fortsatte med yrket der.

Ole Molaug, sønnen til Knut, fortsatte virksomheten fra ca. 1955 til 1960. Han laget blant annet barnestoler, brikker og fat.

Enok Kommedal arbeidet på snekkerverkstedet i hele sitt liv. Han var født i 1875. Sannsynligvis begynte han som læregutt rett etter konfirmasjonen og arbeidet til ut i begynnelsen på 1950- årene. Han laget alle former for møbler, rokker, hespletre, etc. Han foretok også utskjæringer på møblene. Han røkter sin dont med aldri sviktende pålitelighet, og har han levert et arbeid fra seg, kan man være trygg på at det er utført slik at det helt igjennom er å stole på.

Gårdsbrukene inne i Frafjord var ikke store, og betingelsene for 1 og sterk lønnsom drift er heller ikke de beste. Bygden ligger avstengt, og vinteren kan være stri nok når fjorden fryser til og snøen legger seg. Solen er borte halve året. Mange av de fastboende søker gjerne tilleggsarbeid til gårdsbruket, som for eksempel fiske, mens en del av ungdommene blir nødt til å dra til byen eller andre steder for å finne arbeid.

Molaug trevarefabrikk har gjennom årene ikke bare skaffet sine eiere og faste arbeidere fortjeneste. Også flere andre har der tjent seg ekstra kroner i den tid de kunne ta seg fri fra gårdsarbeidet. På grunn av det store forbruket av tømmer til møbelfabrikasjonen og ikke minst til trebunnene, har det vært anledning til også å utnytte en stor del avbjørkeskogen som vokser så villig i store deler av

Forsand. Fabrikken på Molaug kom på mange måter til å bli en pionerbedrift. Med tiden er det kommet til den ene fabrikken etter den andre. Mælsosen trevarefabrikk ved Helle er vel kjent, i Eiane i Lysefjorden er det en fabrikk for trebunner, likeså på Gilja i Dirdalen. En er i Frafjord, og i Hetland er det også et par fabrikker som kan sies å nedstamme fra fabrikken på Molaug.

Vedlagt en del bilder som viser et utsnitt av det som ble produsert på snekkerverkstedet.

Bilder fra toppen og ned:

Peder Moluf

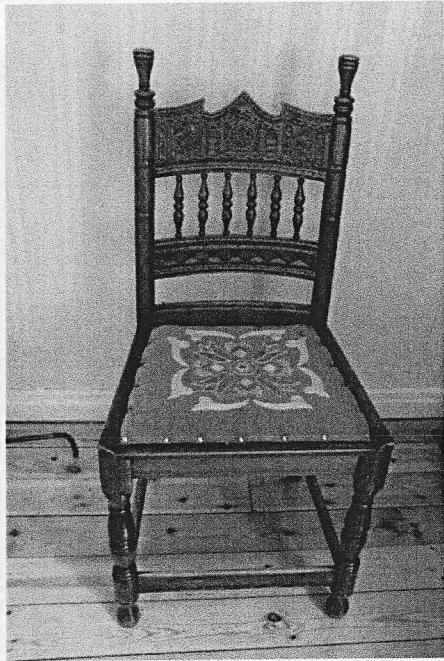
Ole K. Molaug

Asbjørn Molaug

Knut Molaug

Ole Molaug

Enok Kommedal

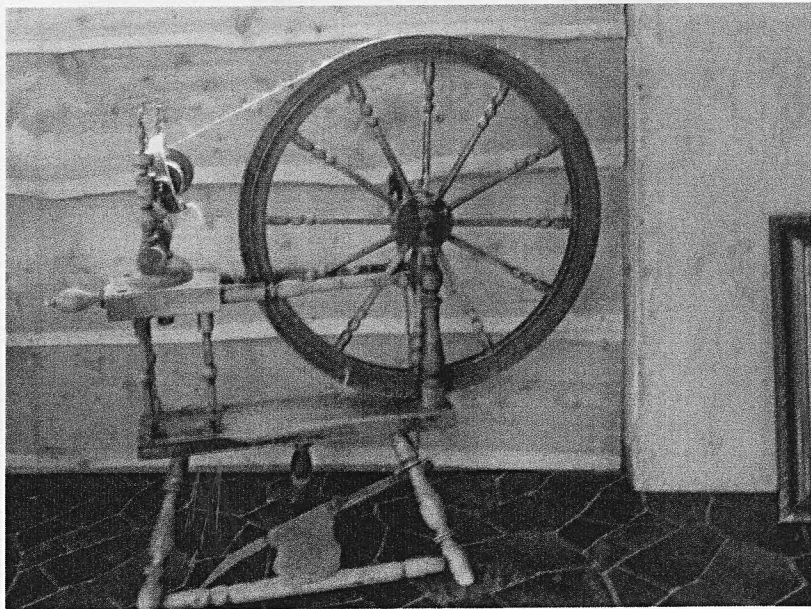
Enok Kommedal arbeidet på snekkerverkstedet i Helle 1890-1900. Han var født i 1875. Sannsynligvis
 begynte han som læregutt rett etter konfirmasjonen, og arbeidet dit ut i begynnelsen på 1950-
 tallet. Han laget alle former for møbler, rokk, stoler, bord, kasser, og alle de utskjæringer på rokk.
 Han rokker sin datter med seg, men ville bygg på at det

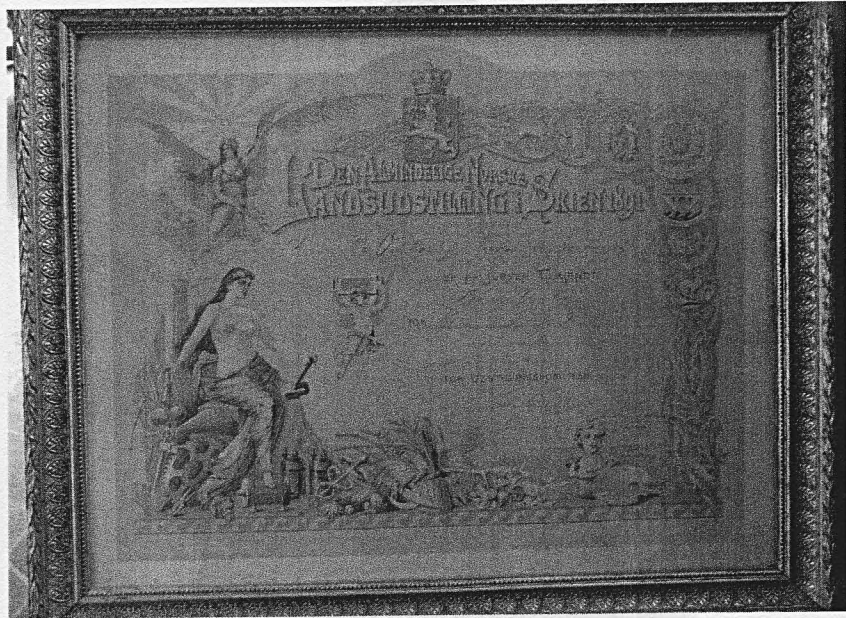

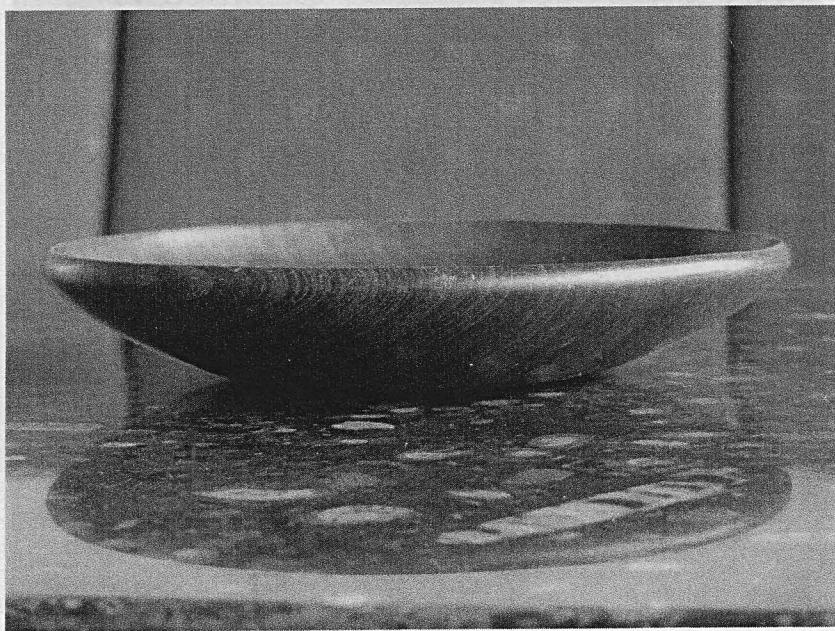
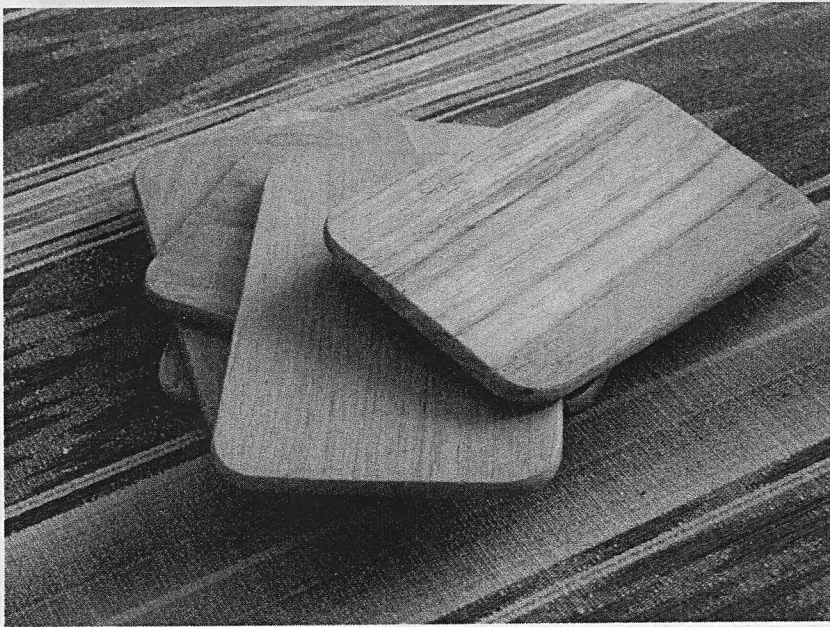
del av Arbeidene på Mølaug i andre deler av
 Fabrikken på Mølaug kom på mange måter til å bli en
 Med tiden er kom det til den ene fabrikk en etter den andre
 trevarefabrikk ved Helle var vel kjent. I Eisinger i Lysaker
 en fabrikk for trebinner, likest på Hilla i Dirdalen, og
 og i Heiland var det også et par fabrikket som kan sies

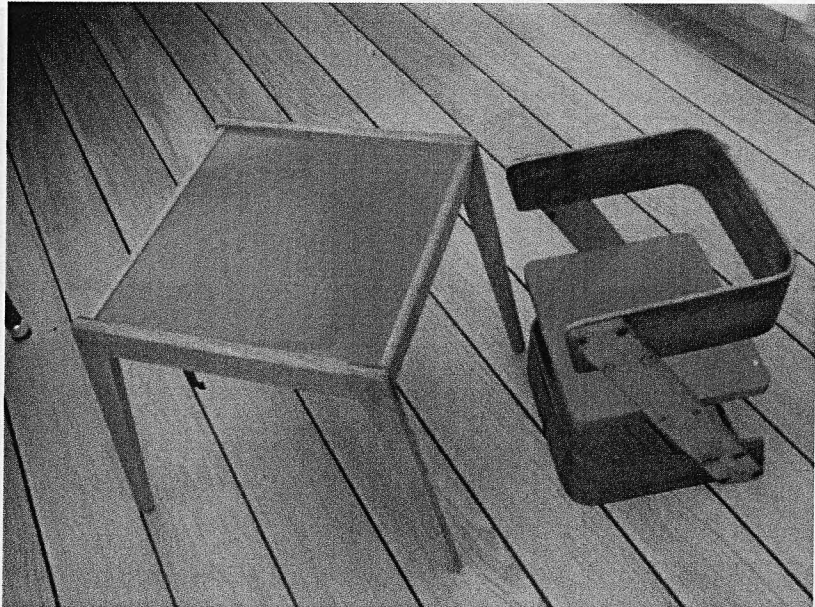
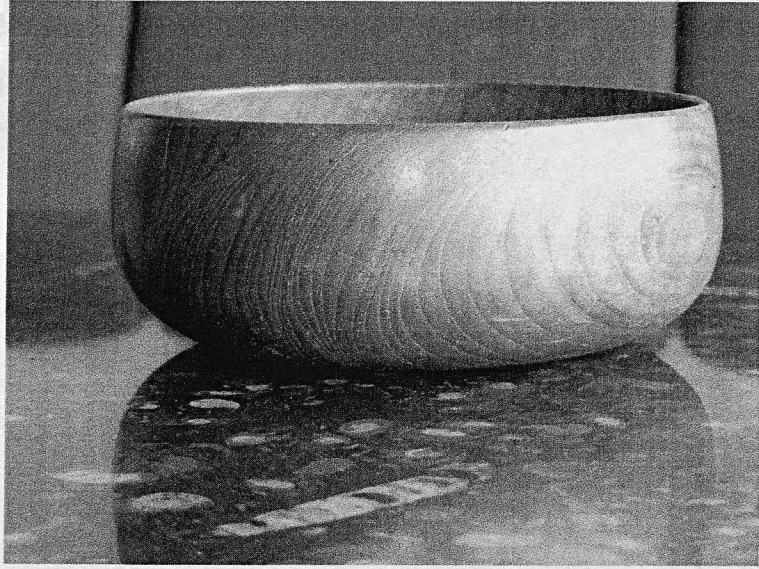

Ole Mølaug
 Enok Kommedal
 Arbeidene på Mølaug

28.09.2010

